

Jaarrapportage 2011

WOT-04-009 Natuur, Landschap en Platteland (NLP)

werkdocumenten

wot

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Jaarrapportage 2011

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu.

WOT-werkdocument **291** is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Balans voor de Leefomgeving en Thematische Verkenningen.

Jaarrapportage 2011

WOT-04-009 Natuur, Landschap en
Platteland (NLP)

Werkdocument 291

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, februari 2012

©2011 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl

---

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

In 2011 is de Uitvoeringovereenkomst WOT Natuur & Milieu vernieuwd. Hierin zijn de voorwaarden vastgelegd, die het ministerie van Economische zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) en de stichting DLO medio 2011 zijn overeengekomen voor de uitvoering van deze wettelijke onderzoekstaken tot en met 2016.

Per WOT-thema is een zelfstandig werkdocument samengesteld, dat bestaat uit twee delen: een samenvattende rapportage over het thema als geheel en een beschrijving van elk der afzonderlijke projecten. De volgende werkdocumenten omvatten samen de jaarrapportage over 2011 van de WOT Natuur & Milieu:

Nr. 289: WOT-04-001 Koepel (Communicatie, Kwaliteit en Management)

Nr. 290: WOT-04-008 Agromilieu

Nr. 291: WOT-04-009 Natuur, Landschap en Platteland (NLP)

Nr. 292: WOT-04-010 Balans van de Leefomgeving

Nr. 293: WOT-04-011 Natuurverkenning

Dit werkdocument bevat de jaarresultaten van het WOT thema ***WOT-04-009 Natuur, Landschap en Platteland (NLP)***. De resultaten van dit thema hebben hun weg gevonden in de publicaties van de WOT Natuur & Milieu.

Daarnaast wordt in het Kennisbasis onderzoek (KB) jaarlijks geïnvesteerd in kennisvernieuwing voor de WOT Natuur & Milieu. De rapportage hierover wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de leiding van dit Kennisbasis onderzoek.

Ter verantwoording van de besteding van de beschikbare middelen is voor elk project een beknopt verslag gemaakt. Deze verslagen zijn hier gebundeld. In elk verslag staan voor het desbetreffende project de administratieve gegevens en een beknopte inhoudelijke beschrijving van het doel en het behaalde resultaat.

Paul Hinssen

Inhoud

Woord vooraf	5
Thema-rapportage WOT-04-009	9
Project-rapportage WOT-04-009	15
Overzicht van resultaten	63

Thema-rapportage WOT-04-009

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu)

Programma WOT-04-009 NLP

Themaleider	Drs. A.M. Schmidt
Contactpersoon	Mw. W.J. Remmelts (EL&I)
Deelnemende kennisinstellingen	Alterra, IMARES
Doelgroepen	Het ministerie van EL&I, destijds de directie Natuur, Landschap en Platteland (NLP), nu directie Natuur en Biodiversiteit

Beleidsopgave, maatschappelijk probleem en beleidscontext

Internationale rapportageverplichtingen (WOT IN)

Het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie (EL&I) voorheen directie Natuur, Landschap en Platteland (NLP) nu directie Natuur en Biodiversiteit heeft een aantal internationale wetten en verdragen voor het behoud en herstel van terrestrische en mariene biodiversiteit geratificeerd (zie bijlage 1) en is daarom verplicht tot het nemen van maatregelen voor de realisatie van de biodiversiteitsdoelen en dient hier verantwoording over af te leggen aan internationale commissies, waaronder de Europese Commissie (EC). De EU-richtlijnen (Natura 2000) en de Trilaterale Waddenzee Overeenkomst (TWO) vereisen een uitgebreide evaluatie van de mate van doelbereik door middel van monitoring. Voor de TWO wordt hiervoor het Trilateral Monitoring and Assessment Program (TMAP) uitgevoerd, waarbij de taken zijn verdeeld over het ministerie van I&M en EL&I. Voor Natura 2000 is (nog) geen apart monitoringprogramma opgezet, maar wordt afgetapt van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), TMAP en andere informatiebronnen.

Beleidsadvisering door deelname aan wetenschappelijke committees en Antartica-onderzoek

Naast de rapportageverplichtingen wordt voor een aantal internationale wetten en verdragen, waaronder ICW, ASCOBANS en TWO wordt ook een inhoudelijke bijdrage (beleidsadvisering) verwacht door deelname aan wetenschappelijke committees. Nederland is sinds 1990 ook stemgerechtigd lid van het Antarctisch Verdrag. Stemgerechtigde leden zijn volgens dit verdrag verplicht tot een 'aanzienlijke en permanente onderzoeksinspanning' in Antarctica. De Nederlandse overheid heeft de taken verdeeld over verschillende ministeries, waaronder EL&I.

Monitoring Agenda Vitaal Platteland (M AVP)

Het ministerie van EL&I is verplicht te rapporteren aan de Tweede Kamer over het plattelandsbeleid, zoals vastgelegd in de Agenda Vitaal Platteland. Dit betreft onder andere de voortgangsrapportages over het Investeringsbudget Landelijk gebied (ILG) en de EHS Groot Project. Voor deze rapportages zijn gegevens nodig, afkomstig van verschillende partijen, waaronder de provincies.

Tabel 1 Overzicht internationale wetten en verdragen en bijbehorende rapportages

Internationale wetten en verdragen	Rapportages
African Eurasian Waterbird Agreement (AEWA)	Nationaal rapport AEWA
ASCOBANS	Nationaal rapport ASCOBANS
Bern Convention	General report (Quadriennial report)
Bern Convention	Derogatie rapportage (Biennial report)
Biodiversity Action Plan for the Conservation of Natural Resources (BAP)	Nationaal rapport BAP
Birds directive (VR)	Nationaal rapport Vogelrichtlijn
Birds directive (VR)	Derogatie rapport Vogelrichtlijn
Bonn Convention (CMS)	Nationaal rapport Bonn convention (CMS)
CITES	Annual report
CITES	Biennial report

Internationale wetten en verdragen	Rapportages
Common Database on Designated Area (CDDA)	Nationaal rapport CDDA
Convention on Biological Diversity (CBD)	Nationaal rapport CBD
Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR)	Wetenschappelijke publicaties
EUROBATS	Nationaal rapport EUROBATS
Habitats directive (HR)	Nationaal rapport Habitatrichtlijn
Habitats directive (HR)	Derogatie rapport Habitatrichtlijn
Habitats directive (HR)	Natura 2000 Standaardgegevensformulier
International Convention for the Regulation of Whaling (ICW)	Nationaal rapport ICW
Joint Declaration on Protection of the Wadden Sea (TWO)	Quality Status Report (QSR)
RAMSAR Convention on Wetlands	Nationaal rapport RAMSAR
RAMSAR Convention on Wetlands	Lijst van Wetlands: Ramsar Information Sheets (RIS)
Seal Agreement	Nationaal rapport Wadden Sea Seals

Kennisbehoefte en kennisopdracht

Internationale rapportageverplichtingen (WOT IN)

Het ministerie van EL&I wenst ondersteuning bij het coördineren, uitvoeren, documenteren en archiveren van de internationale rapportages (zie Tabel 1). De rapportages op grond van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn (Natura 2000) zijn omvangrijk en de hiervoor vereiste informatie en kennis is niet zondermeer voor handen. Vandaar dat onderzoek, bewerking en interpretatie van beschikbare gegevens nodig is om tijdig aan deze rapportageverplichtingen te kunnen voldoen. Hetzelfde geldt voor het Quality Status Report over de Waddenzee. Ook hier is onderzoek, bewerking en interpretatie van gegevens nodig om die onderdelen waar EL&I voor verantwoordelijk is tijdig te kunnen opleveren. Infrastructurele voorzieningen (website, databases etc.) zijn belangrijk voor de documentatie en de archivering van de rapportages en de achterliggende gegevens.

Beleidsadvisering door deelname aan wetenschappelijke committees en Antarctica-onderzoek

Het ministerie van EL&I vraagt om vertegenwoordiging in de wetenschappelijke committees van ICW, ASCOBANS en TWO en om (ad hoc) beleidsadvisering. Om deze taak goed te vervullen is het noodzakelijk om de laatste stand van zaken qua wetenschappelijk onderzoek bij te houden. EL&I heeft ook behoefte aan onderzoek dat van belang is voor de natuurbescherming in Antarctica en het ecologisch visserijbeheer via het krillverdrag (CCALMR).

Monitor Agenda Vitaal Platteland (M AVP)

Voor de evaluatie van de doelmatigheid en doeltreffendheid van het Plattelandsbeleid (o.a. ILG, EHS Groot project) is in opdracht van EL&I de Monitor Agenda Vitaal Platteland ontwikkeld en geïmplementeerd. Het systeem dient onderhouden te worden (technisch beheer) en gebruikers dienen ondersteund te worden bij het gebruik van het systeem (rapportages en support).

De bereikte (tussen)resultaten in 2011

Internationale rapportages (WOT IN)

In 2011 zijn er 11 rapportages opgeleverd, gedocumenteerd en gearhiveerd (zie Tabel 2). Ten behoeve van het Standaardgegevensformulier Natura 2000 zijn gegevens verzameld over HR-soorten en habitattypen voor de 71 inmiddels aangewezen Natura 2000-gebieden. De resultaten zijn vastgelegd in twee WOT-werkdocumenten (Janssen *et al*, in prep, en Ottburg en Janssen, in prep.). Ten behoeve van de periodieke rapportage op grond van de Habitatrichtlijn artikel 17 zijn referentiewaarden voor een 'gunstige staat van instandhouding' bepaald voor het verspreidingsgebied en de populatieomvang van de HR-soorten en de verspreidingsgebied en het oppervlakte van de habitattypen. De resultaten zijn vastgelegd in twee WOT-werkdocumenten

(Ottburg en van Swaaij, in prep.; Janssen en Ottburg, in prep.) en worden in 2011 gereviewd. Onderzocht is ook in hoeverre de beoogde monitoringsystematiek van het Subsiestelsel Natuur en Landschapsbeheer (SNL) aansluit bij de eisen van de EC t, dit wat betreft de monitoring en beoordeling van structuur en functie van de habitattypen (Klimkowska *et al*, 2011) . Verder is gewerkt een de infrastructurele voorzieningen, Zo zijn de website en de rapportagedatabase (zie www.natuurgegevens.nl) geactualiseerd, zijn er wijzigingen doorgevoerd in het Beschermde Gebiedenregister (de begrenzing van de Natura 2000-gebieden) en kaarten geproduceerd voor de aanwijzingsbesluiten van de Natura 2000-gebieden. De Landelijke Vegetatiedatabank is aangevuld met nieuwe vegetatiegegevens en habitattypenkaarten en uitgebreid qua functionaliteit. Een start is gemaakt met de habitatrictlijnrapportage artikel 17. In het kader van TMAP zijn de gebruikelijke werkzaamheden verricht qua monitoring en onderzoek aan mosselbanken (Fey-Hofstede *et al*, 2011), kwelders (Dijkema *et al*, 2011a en 2011b), kustbroedvogels (Kleunen *et al*, 2011), zeehonden (Brasseur *et al*, 2011a en 2011b) en het Referentiegebied Rottum (Fey-Hofstede *et al*, in prep.).

Tabel 2 Overzicht rapportages 2011

Rapportage	Deadline
Nationaal rapport Bonn Conventie (CMS)	1-6-2011
Nationaal rapport ASCOBANS	31-3-2011
Nationaal rapport AEWA	15-01-2012
Derogatie rapport Bern Conventie	31-12-2011
Nationaal rapport Ramsar	30-9-2011
Lijst van Wetlands: Ramsar Information Sheets (RIS)	2011
Derogatie rapport CITES	15-6-2011
Derogatie rapport CITES	15-6-2011
Nationaal rapport Vogelrichtlijn	dec 2013
Derogatie rapport Vogelrichtlijn	30-9-2011
Derogatie rapport Habitatrictlijn	30-9-2011
Standaardgegevensformulier Natura 2000	Deels opgeleverd

Tabel 3 Overzicht projecten WOT IN

Projectnummer	Projecttitel	Projectleider	Wetten en verdragen
WOT-04-009-010	Management thema WOT IN	Anne Schmidt	nvt
WOT-04-009-009	WOT IN Internationale rapportages	Jaap van Os	CBD, Ramsar, CITES, Bonn, Bern, VR, HR, CDDA, AEWA, ASCOBANS, EUROBATS, SEALS, TWO
WOT-04-009-014	Natura 2000 Standaard Gegevensformulier	John Janssen	VR, HR
WOT-04-009-016	Natura 2000 Referentiewaarden soorten en habitattypen	Fabrice Ottburg	VR, HR
WOT-04-009-017	Natura 2000 Structuur en functie habitattypen in relatie tot SNL	Wieger Wamelink	VR, HR
WOT-04-009-034.04	HR rapportage	Anne Schmidt	HR
WOT-04-009-019	TMAP Mosselbanken in de Waddenzee	Frouke Frey	TWO
WOT-04-009-020	TMAP Kwelders in de Waddenzee	Kees Dijkema	TWO
WOT-04-009-021	TMAP Zeehondenpopulaties in de Waddenzee	Sophie Brasseur	TWO
WOT-04-009-022	TMAP Reproductiesucces kustbroedvogels	Cor Smit	TWO
WOT-04-009-023	TMAP Referentiegebied Rottum	Frouke Frey	TWO
WOT-04-009-008	WOT IN Infrastructuur	Sidney Gijzen	VR, HR, Ramsar, Nb-wet

Beleidsadvies door deelname aan wetenschappelijke committees en Antarctica-onderzoek

IMARES heeft namens EL&I deelgenomen aan verschillende wetenschappelijke commissies, te weten Scientific Committee ICW, Advisory Committee ASCOBANS en de Trilaterale Seal Expert Group TWO, en heeft ook beleidsadvies gegeven. Onderzoeksresultaten zijn verwerkt in wetenschappelijke publicaties. In het kader van het Antarctica-onderzoek is mede op verzoek van de EC, ALW NWO en EL&I een internationale workshop georganiseerd op Texel en is deelgenomen aan de wetenschappelijke commissie van CCAMLR. Resultaten van eerdere onderzoeksexpedities zijn verwerkt in wetenschappelijke publicaties en voorbereidingen zijn getroffen voor de onderzoeksexpeditie in Antarctica in 2013.

Tabel 4 Overzicht projecten Beleidsadvies door deelname aan wetenschappelijke committees en Antarctica-onderzoek

Projectnummer	Projecttitel	Projectleider	Wetten en verdragen
WOT-04-009-013	Management overige taken	Anne Schmidt	nvt
WOT-04-009-003	Onderzoek Antarctica	Jan Andries van Franeker	CCAMLR
WOT-04-009-004	Advies ICW	Meike Scheidat	ICW
WOT-04-009-005	Advies ASCOBANS	Meike Scheidat	ASCOBANS
WOT-04-009-006	Advies TWO	Sophie Brasseur	TWO

Monitor Agenda Vitaal Platteland (M AVP)

De Monitor Agenda Vitaal Platteland is in 2011 ingezet voor de rapportages aan de Tweede kamer over ILG en EHS Groot Project. Er is ondersteuning geboden aan de gebruikers (de provincies) bij de invoer van de gegevens in het systeem. Een enquête uitgevoerd naar de gebruikersvriendelijkheid van het systeem. Besloten is om het systeem in 2012 voorlopig niet in te zetten in afwachting van de resultaten van het onderhandelingsakkoord over de decentralisatie van het natuurbeleid.

Tabel 5 Overzicht projecten Monitor AVP

Projectnummer	Projecttitel	Projectleider	Wetten en verdragen
WOT-04-009-001	Management thema M AVP	Wies Vullings	nvt
WOT-04-009-002	M AVP rapportage en support	Wies Vullings	WILG
WOT-04-009-012	M AVP technisch beheer	Wies Vullings	WILG

Toelichting budgetuitputting

Wat betreft de HR-rapportage artikel 17 kwam er eind 2011 budget beschikbaar, maar dit is grotendeels doorgeschoven naar 2011. Er is minder besteed aan kennisbenutting en communicatie dan oorspronkelijk begroot. Het budget dat hierdoor vrijkwam is toegevoegd aan het project infrastructuur en besteed aan de afstemming met de SNL monitoring. Hiertoe is een start gemaakt met maken van het overzicht van elkaar gerelateerde beleidsprocessen en procesmodellen die onderdeel uitmaken van de ' Digitale Keten Natuur'. Dit project krijgt in 2012 een vervolg binnen het BO onderzoek. Het budget van 10.000 euro dat begroot was voor het project leefgebied soorten is ook aan het project infrastructuur toegevoegd en besteed aan de implementatie van het INSPIRE datamodel voor beschermde gebieden.

Gerealiseerde kennisoverdracht

Zie rapportages

Samenwerking

In dit thema wordt samengewerkt met het CBS, PGO's, terreinbeheerders, het IPO en provincies. Vanuit de DLO-instituten zijn onderzoekers van Alterra en IMARES betrokken.

Project-rapportage WOT-04-009

Overzichten projecten WOT-04-010

Overzicht projecten WOT-IN

WOT-04-009-010	Management thema - WOT IN	19
WOT-04-009-009	WOT-IN Internationale rapportages	21
WOT-04-009-014	Natura 2000 Standaard Gegevensformulier	23
WOT-04-009-016	Natura 2000 Referentiewaarden soorten en habitattypen	25
WOT-04-009-017	Natura 2000 Struct. +functie habitattypen in relatie SNL	27
WOT-04-009-034.04	Natura 2000 Habitatrichtlijnrapportage	29
WOT-04-009-019	TMAP Mosselbanken in de Waddenzee	33
WOT-04-009-020	TMAP Kwelders in de Waddenzee	35
WOT-04-009-021	TMAP Zeehondenpopulaties in de Waddenzee	37
WOT-04-009-022	TMAP Reproductiesucces kustbroedvogels	39
WOT-04-009-023	TMAP Referentiegebied Rottum	41
WOT-04-009-008	WOT IN Infrastructuur	43

Overzicht projecten Beleidsadviesing door deelname aan wetenschappelijke committees en Antartica-onderzoek

WOT-04-009-013	Management thema - Overige taken	45
WOT-04-009-003	Onderzoek Antarctica	47
WOT-04-009-004	Adviesing IWC	51
WOT-04-009-005	Adviesing ASCOBANS	53
WOT-04-009-006	Adviesing TWO	55

Overzicht projecten Monitor AVP

WOT-04-009-001	Management thema - M-AVP	57
WOT-04-009-002	M-AVP rapportage en support	59
WOT-04-009-012	M-AVP Technisch beheer	61

WOT-04-009-010 Management thema - WOT IN

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Schmidt, Anne (schmi005)	anne.schmidt@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Rommelts, W.J. (Wilmar)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De doelgroep bestaat uit de personen die verantwoordelijk zijn voor de internationale rapportageverplichtingen op gebied van biodiversiteit werkzaam bij het ministerie van EL&I. Het project draagt zorg voor de samenhang tussen afzonderlijke projecten die een bijdrage leveren aan desbetreffende internationale rapportages en draagt zorg voor de communicatie intern (tussen projectleiders) en extern (met stakeholders). Er wordt regelmatig overlegd tussen de projectleider en tevens thematrekker (Anne Schmidt) en de contactpersoon van opdrachtgever bij het ministerie van EL&I (Wilmar Rimmelts) over de planning en voortgang (inhoudelijk en financieel) van de projecten. Daar waar knelpunten worden gesignaleerd worden door desbetreffende personen naar oplossingen gezocht en worden daar waar nodig ook MT-leden van opdrachtnemer of opdrachtgever ingeschakeld, voorheen georganiseerd in de vorm van een stuurgroep WOT IN.

Doelstelling project

Het doel van dit project is om zorg te dragen voor een goede uitvoering en onderlinge samenhang van de projecten ter ondersteuning van het ministerie EL&I bij de rapportageverplichtingen in het kader van internationale wetten en verdragen op gebied van biodiversiteit (incl. bossen en landschap). Het doel is ook om de resultaten van desbetreffende projecten (rapportages, adviezen, onderzoeksrapporten, databases etc) intern (tussen projectleiders) en extern (met diverse stakeholders) te communiceren. Stakeholders zijn onder andere de actoren die een deel van de informatie aandragen zoals bijvoorbeeld de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties (PGO's), Terreinbeherende Organisaties (TBO's) en provincies.

Aanpak en tijdsplan

De volgende activiteiten zijn in 2011 uitgevoerd:

1. Algehele thema-/ programmaleiding
  - Het maken van een werkplan en aanvullende in overleg met de begeleidingsgroep
  - Bewaken van inhoud, kwaliteit en voortgang van projecten
  - Opstellen van concepteindrapportage voor programma
  - Financieel beheer en controle
  - Ondersteunen projectleiders en projectmedewerkers
  - Contact onderhouden met de contactpersonen van EL&I
2. Profileren en communicatie resultaten van het WOT IN programma
  - Het organiseren van startbijeenkomsten

- Profileren van programma o.a. via publicaties en presentaties (Planbureaus, ministeries en provincies)
  - Bijdrages aan WUR-Kennis Online en andere media voor publicatie resultaten
3. Programmaoverleg WOT unit Natuur en Milieu
- Overleg met directeur WOT-unit Natuur en Milieu
  - Deelname aan themaoverleg/kennisbenutting WOT-unit Natuur en Milieu
  - Deelname aan de Taakgroep Subsiestelsel Natuur en Landschapsbeheer (SNL)
    - Bijwonen van bijeenkomsten van de taakgroep SNL en het opstellen van notities (dit naar aanleiding van de decentralisatie van het natuurbeleid en de afstemming met activiteiten van de provincies en terreinbeherende organisaties t.a.v. de monitoring)

Resultaten en producten

- WOT N&M (2011) *Jaarrapportage 2010. WOT-04—005 M-AVP*, Wageningen, WOT N&M, Wot-werkdocument 233
- Hinssen, P.J.W. (2011), *Werkprogramma 2012-2014. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04)*. WOT N&M, Wot-interne notitie 14
- Schmidt (2011) Notitie voor EL&I en IPO (stuurgroep SNL) over monitoring t.b.v. het natuurbeleid.
- De resultaten bestaan ook uit de samenhang tussen de verschillende projecten ter ondersteuning van het ministerie van EL&I ter ondersteuning van de internationale rapportageverplichtingen en een goede interne en externe communicatie over de projectresultaten. Dit bevordert de kwaliteit van resultaten de afzonderlijke projecten zo ook de kennisbenutting.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Er is regelmatig overleg geweest via email, telefoon of ook via project-overleggen tussen WOT IN (Anne Schmidt) en EL&I (o.a. Wilmar Remmelts en Annemiek Adams). Er zijn begin 2011 ook een aantal startbijeenkomsten georganiseerd met de inhoudelijke betrokkenen van EL&I. Er is samen met EL&I ook overleg geweest met IPO (Erik Lubberink), dit mede in het licht van de decentralisatie van het natuurbeleid en daarmee samenhangend de wijze waarop de monitoring t.b.v. het natuurbeleid (inclusief de rapportages) vorm gegeven zou moeten worden (liefst naar een samenhangend systeem).

WOT-04-009-009 WOT-IN Internationale rapportages

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Os, van, Jaap (os007)	jaap.vanos@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Schmidt, Anne (schmi005)	anne.schmidt@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Dijk, Ir. G. (Gerard) van	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011
Rommelts, W.J. (Wilmar)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011
Meerloo, Drs. M. (Marjan) van	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Voor diverse internationale verplichtingen moet het ministerie van EL&I zorgen voor nationale rapportages. Dit betreft enerzijds periodieke rapportages over het gevoerde beleid in de rapportageperiode en de effecten daarvan. Anderzijds zijn rapportages nodig over derogaties, dat zijn de ontheffingen die op het reguliere beleid, die in de rapportage periode verleend zijn. Bij deze rapportages is ondersteuning door Alterra gewenst. Het gaat daarbij niet alleen om de juridisch afdwingbare rapportages, maar ook om bestuurlijke verplichtingen.

Doelstelling project

De doelstelling van het project was tweeledig: het leveren van inhoudelijke bijdragen aan verschillende rapportages en het faciliteren van het op transparante en herhaalbare wijze uitvoeren van rapportages. Hiermee wordt het mogelijk om een kwaliteitsverbetering van de rapportages te realiseren, zowel wat betreft het proces van totstandkoming binnen EL&I als het eindresultaat dat naar de betreffende autoriteiten wordt verzonden.

Aanpak en tijdsplan

Uitgangspunt voor de rolverdeling binnen dit werkpakket is, dat EL&I DNLP eindverantwoordelijk is voor de rapportages (zowel de inhoud en als de totstandkoming ervan). Alterra faciliteert EL&I door EL&I te helpen te coördineren, het deels uitvoeren van de rapportages (bv. derogatierapportages) en het archiveren en documenteren van de rapportages in een documentatiesysteem en door het opstellen van draaiboeken.

Resultaten en producten

In 2011 is gewerkt aan de volgende rapportages:

Rapportage	Deadline
Nationaal rapport Bonn Conventie (CMS)	1-6-2011
Nationaal rapport ASCOBANS	31-3-2011
Nationaal rapport AEWA	15-01-2012
Derogatierapport Bern Conventie	31-12-2011

Rapportage	Deadline
Nationaal rapport Ramsar	30-9-2011
Lijst van Wetlands: Ramsar Information Sheets (RIS)	2011
Derogatie rapport CITES	15-6-2011
Derogatie rapport CITES	15-6-2011
Nationaal rapport Vogelrichtlijn	dec 2013
Derogatie rapport Vogelrichtlijn	30-9-2011
Derogatie rapport Habitatrichtlijn	30-9-2011
Natura 2000 Standaardgegevensformulier	2011

Deze rapportages zijn door EL&I ingezonden naar de betreffende secretariaten en eveneens ontsloten op onze website, met de rapportage database (<http://www.natuurgegevens.nl/>). Daarnaast hebben we enkele adhoc vragen beantwoord over rapportage overzichten, en hebben we als aanvullende Helpdeskvraag een rapportage ingevuld over de beschermde gebieden die van belang zijn voor het AEWA verdrag.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Doelgroep van het project zijn in eerste instantie de EL&I-medewerkers die eindverantwoordelijk zijn voor het opstellen van rapportages voor internationale verplichtingen voor natuurbeleid. Ook EL&I-medewerkers die hierin een coördinerende taak vervullen vallen onder de doelgroep.

Via de website zijn de rapportages echter ook voor iedereen toegankelijk, zodat ieder die betrokken is bij het natuurbeleid zelf kan nalezen wat Nederland gerapporteerd heeft in het kader van de nationale verplichtingen. Uiteindelijk is het doel van deze rapportages om voldoende informatie aan te leveren voor betrokken bij de internationale verplichtingen om te kunnen nagaan of de afgesproken natuurbeschermingsdoelen gehaald worden.

WOT-04-009-014 Natura 2000 Standaard Gegevensformulier

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Janssen, John (janss035)	john.janssen@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Ottburg, Fabrice (ottbu001)	fabrice.ottburg@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Adams, Ir. A.S. (Annemiek)	Min EL&I PD Natura 2000	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het ministerie van EL&I wil graag een nieuwe, ge-update database naar Brussel sturen in de loop van 2011 (circa september) voor alle op dat moment aangewezen gebieden. In dit overzicht staat van elk Natura 2000-gebied welke habitattypen en soorten aanwezig zijn, alsmede een beoordeling (schatting) van hun omvang en kwaliteit (volgens een score A-D). Daarnaast wil het ministerie een onderbouwing van de score in de vorm van maatlatten en gebruikte gegevens. Bij het opstellen van de maatlatten moet zoveel mogelijk worden aangesloten bij de informatie uit de Natura 2000-profielen.

Doelstelling project

Het up-to-date maken van de ecologische informatie in de Natura 2000-database van alle op 1 september 2011 aangewezen Nederlandse Natura 2000-gebieden, inclusief een rapportage met een onderbouwing van de gegevens.

Aanpak en tijdsplan

Het project is in 2010 gestart en moet in 2012 afgerond zijn. Per 1 september moeten de gegevens beschikbaar zijn voor de reeds aangewezen Natura 2000-gebieden. Tevens moet een concept-rapport met achtergrondinformatie (maatlatten en gebruikte data en literatuur voor de beoordelingen) beschikbaar zijn. In 2012 moet dezelfde informatie gereed komen voor alle overige gebieden en moeten een externe review van de maatlatten en scores plaatsvinden.

Resultaten en producten

Op 1 september is een EXCEL-database aangeleverd met up-to-date ecologische informatie (over soorten en habitattypen) van alle 73 Natura 2000-gebieden die op dat moment zijn aangewezen. Daarnaast zijn twee concept-rapporten beschikbaar met achtergrondinformatie over respectievelijk habitattypen en soorten.

- Janssen, J., P. Schipper, R.J. Bijlsma, A. Corporaal & E. Weeda (2011). *Kwaliteit van habitattypen in Natura 2000-gebieden: beoordeling in de Standard Data Forms*. Wageningen, WOT N&M, Wot-werkdocument xx
- Ottburg, F. & J. Janssen (2011). *Achtergronddocument methodiek invulling Standard Data Forms voor soorten van de Habitatrichtlijn*, Wageningen, WOT N&M, Wot-werkdocument xx

Maatlatten zijn voor het merendeel van de habitattypen en soorten reeds beschikbaar, uitgezonderd enkele soorten en habitattypen die niet of nauwelijks vertegenwoordigd waren in de 73 reeds aangewezen gebieden. Ook voor een flink aantal andere gebieden zijn reeds beoordelingen uitgevoerd van de aanwezige soorten, habitattypen en hun omvang en kwaliteit.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De gegevens zijn door EL&I ingevuld in het benodigde EU-format en aangeleverd aan Brussel. De methodiek is tot op zekere hoogte afgestemd met leden van de werkgroepen die aan de kwaliteitsbeoordeling en monitoring van SNL beheertypen werken.

WOT-04-009-016 Natura 2000 Referentiewaarden soorten en habitattypen

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Ottburg, Fabrice (ottbu001)	fabrice.ottburg@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Janssen, John (janss035)	john.janssen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Adams, Ir. A.S. (Annemieke)	Min EL&I PD Natura 2000	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het ministerie van EL&I had behoefte aan het vaststellen van de referentie waarden voor de habitattypen en habitatsorten.

Doelstelling project

De Europese Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn verplichten de lidstaten (in Nederland: het ministerie van EL&I, DNLP) eens per 6 jaar aan de Europese Commissie te rapporteren over de mate van realisatie van de landelijke instandhoudingsdoelstellingen (de algemene periodieke rapportage) en de relatieve bijdrage van de Natura 2000-gebieden aan de instandhoudingsdoelstellingen (het standaardgegevensformulier). De handleiding van de Europese Commissie (European Commission, 2006) schrijft voor hoe en op basis van welke informatie de mate van realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen ofwel de "*staat van instandhouding*" van habitatrichtlijn-soorten en habitattypen te beoordelen en hierover te rapporteren.

Referentiewaarden landelijke instandhoudingsdoelstellingen habitattypen en habitatsorten

Voor de beoordeling van de mate van realisatie van de landelijke instandhoudingsdoelstellingen betreffende de habitatrichtlijnsoorten en habitatrichtlijntypen van de Europese Habitatrichtlijn dienen referentiewaarden te worden vastgesteld voor een goede staat van instandhouding. Deze referentiewaarden dienen ecologische onderbouwd te worden. In de voortgaande jaren zijn voor een aantal soorten en habitattypen referentiewaarden vastgesteld en ook gerapporteerd naar de Europese Commissie. Hierbij is rekening gehouden met de beoordeling van de landelijke staat van instandhouding van HR-soorten en habitattypen zoals is vastgelegd in het doelendocument (Ministerie van LNV, 2006). Bij de totstandkoming van het doelendocument is echter niet expliciet vastgelegd hoe men tot een bepaalde beoordeling gekomen is. Vandaar dat in 2010 vooruitlopend op de volgende rapportage in 2013 de al vastgestelde referentiewaarden van de habitatrichtlijn-soorten (bijlage 2,4 en 5) en habitatrichtlijntypen (bijlage 1 van de Habitatrichtlijn) daar waar nodig worden herzien en de nog ontbrekende referentiewaarden alsnog worden vastgesteld. Hierbij wordt expliciet aandacht besteed aan de ecologische onderbouwing en zal de gevolgde denk- en werkwijze worden gedocumenteerd, zodat achteraf ook te achterhalen is hoe men tot een bepaalde waarde gekomen is.

Aanpak en tijdsplan

Het streven in 2011 was dat op het eind van 2011 de referentiewaarden voor de betreffende habitatrictlijnsoorten en habitatrictlijntypen waren ingevuld en in eindconcept werden voorgelegd aan ministerie van EL&I. In de eerste helft van 2012 dienen de commentaren van EL&I te worden verwerkt en de resultaten te worden afgerond.

Resultaten en producten

Voor zowel habitatsorten en habitattypen worden de referentiewaarden voor areaal/range en populaties vastgesteld.

De resultaten voor de FRV's (Favourable Reference Values) voor habitatrictlijnsoorten zijn eind 2011 (Eindconcept versie 15 december 2011) opgeleverd:

- Ottburg, F.G.W.A. en C.A.M. van Swaay, 2011. *Referentiewaarden voor habitatrictlijnsoorten in Nederland; Referentiewaarden voor populatiegrootte en range voor bijlage II, IV en V soorten van de habitatrictlijn*. Wageningen, WOT Natuur & Milieu, WOt-werkdocument xx

De resultaten voor de FRV's voor habitatrictlijntypen zijn eind 2011 opgeleverd. Per habitatrictlijntype is dit in een aparte Word files gedaan. Deze documenten liggen nu ter inzage bij EL&I. Nadat de commentaren zijn verwerkt worden alle habitatrictlijntypen gepresenteerd in een WOt-werkdocument: De afronding van de FRV's voor habitatrictlijntypen vindt plaats in de eerste helft van 2012.

- Janssen, J.A.M. & F.G.W.A. Ottburg. *Referentiewaarden voor habitattypen in Nederland*, Wageningen, WOT Natuur & Milieu, WOt-werkdocument xx

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De doelgroep is de Europese Unie (EU). ministerie van EL&I heeft een wettelijke verplichting om de referentiewaarden vast te stellen.

WOT-04-009-017 Natura 2000 Struct.+functie habitattypen in relatie SNL

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Wamelink, Wieger (wamel002)	wieger.wamelink@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Janssen, John (janss035)	john.janssen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Adams, Ir. A.S. (Annemieke)	Min EL&I PD Natura 2000	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Doelgroep: EL&I directies Natuur en Kennis. Daarnaast ook Terreinbeherende organisaties, waterschappen en provincies.

Kennisbehoefte doelgroep: In het kader van het traject "Waarborging Natuurkwaliteit" (Index NL) is een methodiek bedacht voor de beoordeling (in het veld) van de "kwaliteit" van de beheertypen per beheergebied op basis van soorten, structuurkenmerken, milieucondities en ruimtelijke samenhang. Het begrip "kwaliteit" van de natuurtypen en beheertypen heeft een nauwe relatie met het begrip "structuur en functie" van de habitattypen uit de Europese Habitatrichtlijn (Van Dobben *et al.* 2007, Van Dobben *et al.*, 2008). Logischerwijs zou dan ook voor de Natura 2000-gebiedsmonitoring en voor de rapportages aan de Europese Commissie wat dit aspect betreft afgetapt moeten kunnen worden van de informatie die verzameld gaat worden door terreinbeherende instanties. In dit project is onderzocht in hoeverre de in het kader van het traject "Waarborging Natuurkwaliteit" bedachte methodiek ook daadwerkelijk aansluit bij de gegevens- ofwel informatiebehoefte in het kader van de gebiedsmonitoring voor Natura 2000 (ten behoeve van evaluatie van beheermaatregelen) en de landelijke HR-rapportages. Het betreft dan specifiek de informatie die benodigd is voor de beoordeling van structuur en functie van habitattypen landelijk en per Natura2000-gebied. Dit onderzoek heeft geresulteerd in een advies over de wijze waarop de informatie uit "Waarborging Natuurkwaliteit" (Index NL) toegepast kan worden voor de N2000-gebiedsmonitoring en voor rapportages aan de EC.

Doelstelling project

In dit project is onderzocht in hoeverre de in het kader van het traject "Waarborging Natuurkwaliteit" bedachte methodiek aansluit bij de gegevens- ofwel informatiebehoefte in het kader van de HR-rapportages.

Aanpak en tijdspad

In 2010 is een aanvang gemaakt met de vergelijking tussen de inventarisaties voor de beheertypen en de habitattypen. Data daarvoor is verzameld en de typologieën zijn naast elkaar gelegd. Vervolgens is voor een paar typen een vergelijking gemaakt en is de verdere opzet van het project uitgewerkt. In 2011 is hierop voortgeborduurd.

- Per beheertype is een excel file opgeleverd met per structuur en functie kenmerk aangegeven van corresponderende habitattypen of en welke aanpassingen er nodig zijn voor rapportage voor N2000
- Er is een beknopt advies opgesteld over de bruikbaarheid van de monitoring van beheertypen voor N2000 m.b.t. structuur en functie
- Een aantal presentaties zijn gegeven over de resultaten voor de werkgroep kwaliteitsklassen van de Index NL
- Een presentatie is gegeven over de resultaten aan EL&I

Resultaten en producten

- Klimkowska, A., M.H.C. van Adrichem, J.A.M. Jansen & G.W.W. Wamelink (2011) *Bruikbaarheid van SNL monitoringgegevens voor EC-rapportage voor Natura 2000-gebieden; Eerste fase*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 242.
- Exceltabellen met vergelijking te monitoren kenmerken voor structuur en functie van habitattypen per beheertype.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Door de afstemming tussen beheertypen en habitattypen met betrekking tot inventarisatie en rapportage wordt voorkomen dat er dubbel werk wordt verricht. Gebruikmakend van de inventarisatie voor de beheertypen maakt het dan mede mogelijk om de rapportages over de stand van de N2000 gebieden voor de EU te maken.

WOT-04-009-034.04 Natura 2000 Habitatrictlijnrapportage

Startdatum: 01-nov-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Schmidt, Anne	Anne.schmidt@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Bijlsma, Rienk Jan	Rienkjan.bijlsma@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Adams, Ir. A.S. (Annemieke)	Min EL&I PD Natura 2000	EL&I Contactpersoon	01-nov-2011	31-dec-2011
Rommelts, W.J. (Wilmar)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-nov-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De Europese Habitatrictlijn (artikel 17) verplicht de EU-lidstaten om zesjaarlijks te rapporteren over de maatregelen die genomen zijn om de instandhoudingsdoelen te realiseren (Annex A van de rapportage) en over de effecten van deze maatregelen, het laatste in de zin van doelbereiking (Annex B en D van de rapportage). Een beoordeling dient uitgevoerd te worden van de 'staat van instandhouding' van soorten (Annex II, IV en IV van de Habitatrictlijn) en van de 'staat van instandhouding' van de habitattypen (Annex I van de Habitatrictlijn), dit conform de door de EC voorgeschreven beoordelingsmatrix (Annex C en E van de Habitatrictlijnrapportage).

In 2007 is voor het eerst gerapporteerd. Dit betrof een nulmeting. In 2013 dient opnieuw gerapporteerd te worden. Dit is een omvangrijke taak aangezien er door de EC ook gevraagd wordt om achterliggende cijfers (status en trend), die niet zondermeer voor handen zijn. Bovendien moeten deze cijfers ook door ecologisch deskundigen worden geïnterpreteerd. Hier zijn diverse partijen bij betrokken, zoals de Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's), de Terreinbeherende Organisaties (TBO's), het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) en onderzoeksinstituten als Alterra en IMARES. Het proces van het verzamelen, analyseren, interpreteren en invoeren van de door EC gevraagd informatie dient dan ook goed te worden georganiseerd. EL&I wil in 2012 een conceptrapportage opstellen, die in 2013 aan 'externen' (bv. andere departementen) ter consultatie kan worden voorgelegd, zodat tijdig in juni 2013 de uiteindelijke rapportage aan de EC kan worden opgeleverd.

De doelgroep van dit project is het ministerie van EL&I (DG Regio en Natuur) en specifiek de programmadirectie Natura 2000 (PDN2000). Het ministerie van EL&I is verantwoordelijk voor de periodieke Habitatrictlijnrapportage (artikel 17) en vraagt WUR (WOT unit N&M) om ondersteuning bij het invullen van Annex B en D van desbetreffende rapportage.

Doelstelling project

Het doel van dit project is om:

1. EL&I te ondersteunen bij het organiseren van het proces van het verzamelen, analyseren, interpreteren en invoeren van informatie betreffende Annex B en D van de Habitatrictlijnrapportage.

2. Het uitvoeren van Annex B en D van de Habitatrichtlijnrapportage, bestaande uit het verzamelen, analyseren, interpreteren en het invoeren van de gevraagde informatie via de 'IT tool' (webapplicatie) ontwikkeld door de EC.
3. Een deel van de uitvoering, te weten het uitvoeren van Annex B (soorten) van de Habitatrichtlijnrapportage wordt in overleg met EL&I uitbesteed aan de PGO's.

Aanpak en tijdsplan

Het project bestaat uit de volgende fasen:

1. Voorbereidende fase (opzet organisatie proces)
2. Uitvoerende fase (het invullen van Annex B en D)
3. Evaluatiefase (evaluatie van proces en resultaten)

Vorbereidende fase

In de voorbereidende fase wordt in overleg met EL&I de organisatie van het proces van het verzamelen, analyseren, interpreteren en invoeren van informatie voor Annex B en D besproken en vastgelegd. In deze fase moet duidelijk afgesproken worden welke organisaties bij de rapportage worden betrokken, wat de rolverdeling is tussen desbetreffende organisaties (adviserend, uitvoerend, controlerend etc.) en welke informatiebronnen (databases, meetnetten, etc.) geraadpleegd gaan worden. EL&I blijft eindverantwoordelijk voor de rapportage, maar besteedt – een deel van - de organisatie uit aan de WOT unit N&M. De WOT unit N&M maakt weer afspraken met 'derden' (bv. de PGO's) over het uitvoeren van bepaalde onderdelen van de rapportage.

Gezien de politieke lading van de rapportage dient extra aandacht besteed te worden aan de kwaliteit van de informatie. Vandaar dat er in overleg met EL&I een 'begeleidingsgroep' wordt samengesteld met inhoudelijk deskundigen die tussentijds kunnen adviseren en ook controleren of de opgeleverde informatie ook voldoet aan de kwaliteitseisen. De samenstelling van desbetreffende stuurgroep staat nog niet vast, maar gedacht zou kunnen aan (onafhankelijke) deskundigen van Alterra, IMARES, CBS, GA N, SBB, NM en IPO. In deze fase wordt ook de begroting aangescherpt.

De Habitatrichtlijnrapportage uit 2007 is goed gedocumenteerd en kan dus als basis worden gebruikt voor de rapportage in 2013. Afstemming vindt ook plaats met BO en WOT onderzoek in 2012.

Uitvoerende fase

Deze fase betreft de uitvoering van Annex B en D conform de in de voorbereidende fase opgezette organisatie (bv. in de vorm van een draaiboek) en geïnventariseerde informatiebronnen. Dit zal hoogstwaarschijnlijk een iteratief proces worden, waarbij deelproducten worden opgeleverd en op kwaliteit worden beoordeeld en waar nodig worden gecorrigeerd. Uiteindelijk dient er eind 2012 een conceptrapportage (Annex B en D) te liggen die door 'externen' (bv. andere departementen) kan worden beoordeeld. Een deel van de taken wordt uitbesteed aan 'derden'. Conform de werkwijze in 2007 zal ook voor deze rapportage achtergronddocumentatie worden opgesteld.

Bronnen die geraadpleegd zullen worden (onder voorbehoud) zijn: het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), de habitatkarteringen (nu opgeslagen in AERIUS), de Landelijke Vegetatiedatabank (WOT IN) en de Nationale Databank Flora- en Fauna (NDFF).

Annex B zal worden uitgevoerd door Fabrice Ottburg (Alterra) en Chris van Swaaij (Vlinderstichting) en de soortenexperts van PGO's en IMARES. Annex D zal worden uitgevoerd door John Janssen en de habitattypenexperts van SBB, NM en IMARES.

Evaluatie fase

De Habitatrichtlijnrapportage (artikel 17) is een terugkerende taak. Vandaar is het van belang dat er wordt geleerd van ervaringen uit verleden, zodat er in de komende jaren verbeteringen aangebracht kunnen worden in het rapportageproces en de geraadpleegde informatiebronnen. Het proces en de opgeleverde producten worden geëvalueerd en aanbevelingen worden gedaan over mogelijke verbeteringen in de toekomst.

Resultaten en producten

Het resultaat bestaat uit de ingevulde Annex B en D van de Habitatrichtlijnrapportage artikel 17 voor juni 2013.

Er is in 2011 een start gemaakt met dit project, Er is een uitgebreid projectplan opgesteld met deelprojecten. Er is bovendien al een start gemaakt met het testen van de reporting tool en range tool.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Nog niet van toepassing.

WOT-04-009-019 TMAP Mosselbanken in de Waddenzee

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Fey-Hofstede, Frouke (fey001)	frouke.fey@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Baerends, Drs. B. (Bernard)	Min EL&I Directie RZ-Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Doelgroep: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I), Stuurgroep WOT-IN, Wadden Sea Secretariat.

Kennisbehoefte: Voor het beleid was (en is) het noodzakelijk inzicht te hebben in factoren die de stabiliteit van mosselbanken bepalen. Het toekomstig beleid gaat uit van bevissing van droogvallende mosselbanken indien aannemelijk is dat deze grote kans hebben om weg te stormen. Voor de beoordeling van vergunningaanvragen en verdediging in rechtszaken was het noodzakelijk om goed inzicht te hebben in stabiliteit veroorzakende mechanismen en kenmerken.

Daarnaast was het belangrijk de ontwikkeling van banken te volgen in het kader van beoordelingen voor Natura 2000 en de daarmee samenhangende beheersplannen. Daarom wordt het programma al vanaf 2006 gefinancierd door WOT-IN.

Doelstelling project

Het doel van het project was het ter beschikking krijgen van gedetailleerde informatie over de toestand en ontwikkeling van een aantal geselecteerde mosselbanken. Hierdoor kon inzicht verkregen worden in factoren die de stabiliteit van mosselbanken bepalen.

Aanpak en tijdsplan

Fase 1: Allereerst is een planning gemaakt voor het veldwerk. Daarbij zijn ook afspraken gemaakt over de te volgen monstermethode, en opslag van gegevens. Ook zijn afspraken gemaakt over de inzet van de EL&I schepen in de Waddenzee

Fase 2: Het veldwerk is uitgevoerd in het voorjaar, de zomer en de nazomer.

Fase 3: Rapportage en overleg met opdrachtgever (of gedelegeerd opdrachtgever van EL&I directie Regionale Zaken-Noord)

Rapportage kon geschieden zodra alle monsters verwerkt waren. De rapportage was een voortgangsrapportage in de reeks van jaarlijkse rapporten. Gestreefd wordt nog naar publicatie van meerjarige gegevens in een internationaal wetenschappelijk tijdschrift.

Resultaten en producten

- Fey-Hofstede, F.E., N.M.J.A. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, M.L. de Jong, E.M. Dijkman en J.S.M. Cremer (2011) *ONTWIKKELING VAN ENKELE MOSSELBANKEN IN DE NEDERLANDSE WADDENZEE; SITUATIE 2010*. Wageningen IMARES Rapport C101.11
- A. Meijboom (2011) *stand van zaken onderzoek in 2011 en planning voor 2012*. Overleg Wadden-Unit EL&I, presentatie

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Er is regelmatig contact geweest tussen beleidsmedewerkers van EL&I directie Regionale Zaken-Noord. Indien daaraan behoefte bestond kon na afloop van het veldwerk terugkoppeling plaatsvinden met de opdrachtgever van WOT-IN. Publicatie van het product vond plaats via de gebruikelijke publicatiereeksen van IMARES. Indien aanvullende publicaties worden vervaardigd ten behoeve van wetenschappelijke tijdschriften zal dit in onderling overleg met de opdrachtgever worden besproken.

Bij de opzet van het programma is rekening gehouden met maximaal 2 terugkoppelingen richting opdrachtgever in de vorm van mondelinge tussenrapportages, eventueel aangevuld met een schriftelijke toelichting van max. 2pgs en op dat moment beschikbare grafische informatie zoals grafieken, tabellen en kaarten. Aanvullende vragen vanuit het beleid konden, vanwege in 2007 doorgevoerde bezuinigingen, niet meer op voorhand worden toegezegd. Aanvullende vragen, bijvoorbeeld over de toepassing van de verzamelde gegevens voor beleidsvragen, konden worden gesteld via de hiervoor beschikbare Kennisvraagbank.

WOT-04-009-020 TMAP Kwelders in de Waddenzee

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Dijkema, Kees (dijke014)	kees.dijkema@wur.nl	IMARES
Vervangend projectleider 1	Duin, van, Willem (duin003)	willem.vanduin@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braaksma, S.D. (Sytze)	Min EL&I Directie RZ-Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011
Baerends, Drs. B. (Bernard)	Min EL&I Directie RZ-Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Doelgroep 1: EL&I Directie Regionale Zaken vestiging Noord & Common Wadden Sea Secretariaat Wilhelmshaven.

DOEL: EL&I-DN en EL&I-DK ondersteunen bij het uitvoeren van rapportage-verplichtingen in het kader van internationale wetten en verdragen (TMAP en Natura 2000).

Doelgroep 2: EL&I Directie Regionale Zaken vestiging Noord, RWS-Waterdistrict Waddenzee, RWS-Directie Noord-Nederland, RWS-Waterdienst, provincie Groningen, provincie Friesland, Vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers, Het Groninger Landschap, It Fryske Gea, Landschap Noord-Holland, Vereniging Natuurmonumenten, Stuurgroep Kwelderherstelplan Groningen, Marktverkenning Afsluitdijk.

DOEL: Kennis kwelders uitwisselen.

Doelstelling project

Tussen Denemarken, Duitsland en Nederland zijn de volgende doelen voor de kwelders in de Waddenzee overeengekomen (**Trilateral Targets**; Sylt 2010; <http://www.waddensea-secretariat.org/tgc/DocumentsSylt2010/WSP2010%20Final.pdf>):

1. To maintain the full range of **variety of salt marshes typical** for the Wadden Sea landscape.
2. An **increased area** of salt marshes **with natural dynamics**.
3. An **increased natural morphology and dynamics**, including natural drainage of mainland salt marshes, under the condition that the present surface area is not reduced.
4. A salt marsh **vegetation diversity reflecting the geomorphological conditions** of the habitat with variation in vegetation structure.
5. Favourable conditions for **all typical species**.

Binnen het project wordt een bijdrage geleverd aan deze doelen.

Aanpak en tijdspad

Werzaamheden	Kwartaal in 2011			
	jan-maart	april-juni	juli-sept	okt-dec
01 Verwerken RWS gegevens	x	x		
01 Gebruikersgroep	x			x
01 Jaarrapportage			x	x
02 IMARES meetvakken opnemen	x		x	x
03 Vegetatiekaarten vergelijken	x	x		
03 Tmap-Beheerkaarten			x	x
03 T-map-Workshops			x	

Resultaten en producten

Publicaties:

- Dijkema, K.S., W.E. van Duin, E.M. Dijkman, A. Nicolai, H. Jongerius, H. Keegstra, H. Venema & J.J. Jongsma (2011) *Friese en Groninger kwelderwerken: monitoring en beheer 1960-2010*. Werkgroep Onderzoek Kwelderwerken (WOK), Jaarverslag voor de Stuurgroep Kwelderwerken augustus 2010-juli 2011. Wageningen IMARES; Rijkswaterstaat. 79 p. + bijlagen. (tevens WOT IN rapport in prep.) www.waddenzee.nl/Monitoring_kwelderwerken.1191.0.html
- Dijkema, K. (2011) *Kwelderaanwas, de schop weer in het wad?* In: Symposium Sandy Solutions. Sediment en de Waddenzee: probleem, uitdaging en oplossing. Waddenvereniging, Harlingen. 24-26. www.waddenvereniging.nl/?module=tekstpagina&wid=201&mid=8
www.waddenvereniging.nl/wv/images/PDF/ons_werk/klimaat/KWELDERAANWAS%20schop%20in%20het%20wad.pdf

Workshops en Presentaties:

- Symposium Sandy Solutions – Leeuwarden (17/3/2011). Presentatie K. Dijkema is ook als publicatie verschenen (zie boven)
- TMAP Salt marsh Workshop -Neuwerk (19-21/9/2011). Presentatie W. van Duin & K. Dijkema: Long-term monitoring in the Wadden Sea (WOT and more)
- OBN deskundigen team Duin- en Kustlandschap, Workshop Kwelderontwikkeling - Amsterdam (2/11/2011). Presentatie W. van Duin & K. Dijkema: De vastelandskwelders van de Waddenzee, Sleutelfactoren, kansen, knelpunten en mogelijke toekomstscenario's.
- Vergadering Werkgroep en Stuurgroep Kwelderwerken (resp. 19/10 en 12/12) waarin onder meer de bespreking van het jaarverslag Kwelderwerken.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

- TMAP workshop
- Stuurgroep Kwelderwerken en Werkgroep Onderzoek Kwelderwerken (WOK)
- Werkcontacten met EL&I Noord
- Werkcontacten met de kwelderprojecten van het Waddenfonds (zoals Kwelderherstel Groningen, Kwelderherstel Balgzand, Biodiversiteit en natuurbeheer van Friese vastelandkwelders)

WOT-04-009-021 TMAP Zeehondenpopulaties in de Waddenzee

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Brasseur, Sophie (brass001)	sophie.brasseur@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braaksma, S.D. (Sytze)	Min EL&I Directie RZ-Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De kennisbehoefte van de doelgroep is het verkrijgen van informatie over de populatieontwikkelingen van beide zeehonden soorten om eventuele afwijkingen in trends waar te nemen en hier tijdig d.m.v. aangepast beleid op te kunnen reageren. Hierbij wordt door Trilateraal de monitoring af te stemmen tevens voldaan aan de trilaterale afspraken. In concreto houdt dit momenteel in of de populatie gewone zeehonden blijft groeien na het waargenomen herstel van de klap door de virusepidemie in 2002 en voor de grijze zeehond of de huidige toename in het westelijk waddengebied en de kolonisatie van het oostelijk waddengebied doorzet. Daarnaast kan men bepalen of er aanvullende beheersmaatregelen nodig zijn. Ook wordt op basis van de verkregen data op ad hoc basis beperkt advies gegeven over mogelijke effecten van beheersmaatregelen zoals de verschuivingen in de art 20 gebieden. De Nederlandse overheid heeft aangegeven ook specifiek behoefte aan dit soort informatie te hebben omdat die nodig is voor berekeningen van de draagkracht van het gebied en voor de inschatting van de effecten die zeehonden op het kustecosysteem van Nederland kunnen hebben en de eventuele gevolgen van menselijke handelingen op het systeem, incl. de zeehonden. Daarnaast wordt de bestaande monitoring gewogen tegen eisen die beschreven worden in de Habitat Directieve, en zo nodig aangepast om hieraan te voldoen. De hier geformuleerde kennisbehoefte is inmiddels verankerd in Trilaterale afspraken.

Doelstelling project

Het verzamelen van gegevens over de ontwikkelingen en verspreiding van zowel de grijze als de gewone zeehonden in de Nederlandse Waddenzee. Het toetsen van deze data aan de beheersdoelen die verankerd zijn in de instandhoudingdoelen en andere internationaal afgesproken doelen.

Aanpak en tijdspad

Het plan van aanpak voor de monitoring is als volgt: jaarlijks worden voor gewone zeehonden 5 vluchten uitgevoerd, 3 in de geboorteperiode (juni/juli) en twee tijdens de verharing (augustus). Voor grijze zeehonden zijn er jaarlijks 8 tellingen, 5 in de geboorteperiode (december/januari) en drie tijdens de verharing (maart/april). In de trilaterale afspraken werd opgenomen dat er 5- jaarlijks 2 extra vluchten moesten worden opgenomen. Dit om een goede inschatting te kunnen maken van het totaal aantal jongen (de geboortes en mortaliteit) maar ook om voor de verschuivingen in de geboorte piek te kunnen corrigeren. Dit is dit jaar niet opgenomen aangezien het budget onder druk staat omdat de grijze zeehondentellingen noodgedwongen zijn uitgebreid door de verspreiding naar het oosten.

Veldwerk

De vliegtellingen worden op een standaard manier uitgevoerd, en met een vast team. Alle zeehondenkolonies van beide soorten worden met een digitale camera gefotografeerd en tegelijkertijd wordt de positie ervan m.b.v. GPS geregistreerd. Na afloop worden de opnames uitgewerkt en wordt per telling de uitslag bepaald. De tellingen van de gewone zeehonden worden synchroon uitgevoerd in de gehele internationale Waddenzee. Er is geen go/no go moment, alleen weersomstandigheden kunnen verhinderen dat een geplande telling op die dag geen doorgang kan vinden. Die wordt dan zo kort mogelijk daarop uitgevoerd.

Andere werkzaamheden

Op basis van de resultaten wordt advies gegeven over het beheer van lokale kolonies, bijvoorbeeld in het kader van de art. 20 gebieden waarvoor de omgeving van een deel van de ligplaatsen (tijdelijk) wordt gesloten voor het publiek.

Resultaten en producten

De Duitse en Deense delen van de populatie worden door instanties geteld uit die landen. Jaarlijks worden alle populatie tellingen in overleg met die instanties en ons instituut in Trilateraal verband geëvalueerd en gepresenteerd. In navolging daarvan worden de aantallen die in Nederland werden geteld in overleg met EL&I gepresenteerd. De tellingen vormen een basis voor de uitvoering van het trilateraal zeehonden beheersplan in Nederland. Jaarlijks wordt aan EL&I geadviseerd of sommige art. 20 gebieden zonodig aangepast moeten worden op basis van veranderd gebruik door de zeehonden. Er is een beperkt budget voor de adviezen dit wil zeggen dat hier geen uitgebreid onderzoek of rapportage onder kan vallen. De ervaring leert dat door direct overleg met de betrokkenen met deze beperking goed wordt omgegaan.

- Brasseur, S.M.J.M., T. Borchardt, R. Czeck, L. F. Jensen, A. G. Jørgensen, P. Körber, S. Ramdohr, U. Siebert and J. Teilmann. (2011a). *Trilateral Seal Expert Group (TSEG) Aerial Surveys of Harbour Seals in the Wadden Sea in 2011: - Solid increases in total number as well as pups. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven.*
<http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/seals2011.html>
- Brasseur, S. M. J. M., P. J. H. Reijnders, T. Borchardt, U. Siebert, M. Stede, S. Ramdohr, L. F. Jensen, J. Teilman and J. Tougaard (2011b). *Trilateral Seal Expert Group (TSEG). Aerial surveys of grey seals in the Wadden Sea in 2010-2011: Continued growth, through birth and immigration. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven .*
[http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/Grey Seals/greyseals2011.html](http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/Grey%20Seals/greyseals2011.html).

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

In november wordt voor beide soorten de data geëvalueerd en de resultaten aan het ministerie van EL&I-DRZN gepresenteerd en vervolgens via de site van CWSS gepubliceerd. Voor het Nederlandse deel wordt in een gezamenlijk persbericht (IMARES-EL&I-DRZN) de resultaten van de telling gepresenteerd.

De data word direct of indirect gebruikt in de volgende fora:

- TSEG workshops
- Werkcontacten met EL&I
- Werkcontacten met diverse groepen in relatie tot de art. 20 gebieden
- Rapportage aan de rapporteerde daarover aan de Task Group Management (TG-M)
- Publicaties in (populair) wetenschappelijk tijdschriften

WOT-04-009-022 TMAP Reproductiesucces kustbroedvogels

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Smit, Cor (smit034)	cor.smit@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braaksma, S.D. (Sytze)	Min EL&I Directie RZ-Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De Staat van Instandhouding van kustgebieden voor vogels wordt veel bepaald door het monitoren van aantallen (via hoogwatertellingen, tellingen vanuit de lucht en broedvogelinventarisaties). Daarnaast is echter aanvullende kennis nodig over de achterliggende processen die de aantalsveranderingen van broedvogels aansturen. In deze studie wordt informatie verzameld over legselgrootte, startdatum van de legfels, uitkomstsucces van eieren en nesten, groei van de jongen, overleving van de jongen en uitvliegsucces.

Centraal in de keuze van de te onderzoeken soorten zijn de plaatsing van een soort op Bijlage 1 van de Vogelrichtlijn en de vraag of de Staat van Instandhouding van de betreffende soorten als matig of slecht wordt beoordeeld. Mede op basis van een pilot-studie die in 2004 door SOVON is uitgevoerd is er aanvankelijk voor gekozen het reproductiemeetnet kustvogels te richten op de Eidereend, Scholekster, Kluut, Kokmeeuw, Zilvermeeuw en Visdief. Vrijwel al deze soorten komen overeen met die welke in het Duitse Waddengebied worden gemonitord in het kader van het Trilateral Monitoring and Assessment Program (Thyen *et al.* 1998). De genoemde soorten hebben een verschillende voedselkeuze en zijn daarmee tevens indicatief voor ontwikkelingen in voedselbeschikbaarheid in het Waddengebied. In 2010 is de Trilateral Working Group formeel akkoord gegaan met opname van deze meetvraag in het TMAP-monitoringprogramma. De implementatie van het programma binnen TMAP heeft ook geleid tot een uitbreiding van het aantal soorten waaraan onderzoek moet worden uitgevoerd. Aan de lijst werden Lepelaar, Kleine Mantelmeeuw, Grote Stern en Noordse Stern toegevoegd.

Doelstelling project

De studie omvat de volgende onderdelen:

1. Voortzetting van de gedetailleerde populatiestudies aan individueel gemerkte Scholeksters op Texel en Schiermonnikoog en opslag van de verzamelde data over de overleving van individueel gemerkte vogels in een goed beheerde database. Hierbij wordt sinds enkele jaren gebruik gemaakt van een website waarop vrijwilligers gegevens over deze vogels kunnen aanleveren (www.wadertrack.nl).
2. Een beperkte hervatting van de populatiestudie van de Eidereend (op Vlieland, Texel en een zo groot mogelijk deel van de broedpopulaties op de andere eilanden).
3. Voor de overige soorten zijn specifieke programma's afgewerkt waarin is getracht inzicht te krijgen in ofwel alleen het aantal vliegvlugge kuikens dat door bepaalde populaties wordt voortgebracht, ofwel gedetailleerder wordt gekeken. Welke keuze wordt gemaakt hangt af van de mogelijkheden die de te bestuderen soorten bieden en op welke wijze het meest efficiënt

inzicht kan worden verkregen in relevante broedbiologische parameters. Het veldwerk is waar mogelijk gecombineerd met andere lopende monitorprogramma's, bijvoorbeeld ter bepaling van de aantallen broedparen. In veel gevallen is het onderzoek uitgevoerd door medewerkers van SOVON, waar mogelijk in samenwerking met vrijwilligers en/of medewerkers van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten.

Aanpak en tijdsfad

Fase 1: Planning en contacten met vrijwilligers: januari—april

Fase 2: Veldwerk: maart- juli

Fase 3: Uitwerking gegevens: juli – november

Fase 4: Rapportage en terugkoppeling naar veldmedewerkers: november – februari

Voorafgaand aan elk veldwerkseizoen vindt overleg plaats tussen IMARES en SOVON over de te volgen strategie. Daarna heeft SOVON intensief contact met de vrijwillige veldwaarnemers die een deel van de registraties uitvoeren. Rapportage vindt plaats nadat bewerking van de veldresultaten heeft plaatsgevonden. Deze rapportage wordt in het begin van het erop volgende jaar opgeleverd.

Resultaten en producten

- Koffijberg, K., de Boer, P., Smit, C. (2011) *Waddenbroedvogels verder in het nauw?* SOVON Nieuws 24, 16-17.
- Kleunen A. van, K. Koffijberg, P. de Boer, J. Nienhuis, C.J. Camphuysen, H. Schekkerman, K.H. Oosterbeek, M.L. de Jong, B. Ens & C.J. Smit (2010). *Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2007 en 2008* SOVON-monitoringrapport 2010/04, IMARES-rapport C169/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, IMARES, Texel. WOT-werkdocument 227. WOT Natuur & Milieu, Wageningen, 70 p.
- Kleunen, A., van, K. Koffijberg, Nienhuis, J., de Boer, P., Smit, C.J., Oosterbeek, K., de Jong, M.L., van Roomen, M., (2011) *Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2009 en 2010*. SOVON-monitoringrapport , IMARES-rapport, WOT-werkdocument xx

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Indien daaraan behoefte bestaat kan na afloop van het veldwerk terugkoppeling plaatsvinden met de opdrachtgever. Publicatie van het product vindt plaats via de gebruikelijke publicatiereeksen van de WOT en in 2011 ook in de vorm van een kort artikel in SOVON-Nieuws. De rapporten verschijnen met een IMARES en een SOVON-rapportnummer. Indien aanvullende publicaties worden vervaardigd ten behoeve van wetenschappelijke tijdschriften zal dit in onderling overleg met de opdrachtgever worden besproken.

De resultaten worden, indien gewenst, besproken met het ministerie van EL&I en kunnen, indien nodig, in trilateraal kader (met vertegenwoordigers uit Duitsland en Denemarken) worden geëvalueerd met het Common Wadden Sea Secretariaat. Indien daaraan behoefte bestaat kan na afloop van het veldwerk terugkoppeling plaatsvinden met de opdrachtgever.

WOT-04-009-023 TMAP Referentiegebied Rottum

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Fey-Hofstede, Frouke (fey001)	frouke.fey@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braaksma, S.D. (Sytze)	Min EL&I Directie RZ- Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011
Baerends, Drs. B. (Bernard)	Min EL&I Directie RZ- Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Doelgroep: Ministerie van Economie, Landbouw & Innovatie (EL&I), stuurgroep WOT-IN

Kennisbehoefte: Met ingang van november 2005 (ministersconferentie) is in navolging van Duitsland en Denemarken een klein deel van de Nederlandse Waddenzee gesloten voor (potentieel) schadelijke menselijke activiteiten. Het betreft een geulsysteem ten zuiden van Rottumerplaat. Doel van zo'n gebied is om de ongestoorde ontwikkeling van de natuur in de Waddenzee te kunnen volgen. De droogvallende platen en eilanden rond Rottum genieten reeds langer een hoog beschermingsniveau. Toegang is zeer beperkt, en er wordt al meer dan 18 jaar niet meer op schelpdieren gevestigd. De belangrijkste activiteit die nog plaatsvond voor de instelling van het referentiegebied was garnalenvisserij. Het was onbekend of de regelmatige invloed van de garnalennetten de ontwikkeling van structuurvormende organismen belemmerde. In dit onderzoek werd de ontwikkeling in dit referentiegebied gevolgd. De ontwikkelingen in zo'n referentiegebied kunnen aanleiding zijn voor toekomstig beleid. Kennis over de natuurontwikkeling is onder andere essentieel voor het bepalen van referentiesituaties en vaststellen van streefbeelden bij de ontwikkeling van het beheerplan (Natura 2000).

Kennisvraag: Ontwikkelt zich een specifiek ecosysteem, of krijgt het ecosysteem specifieke waarden als een gebied gevrijwaard wordt van menselijke activiteiten?

Doelstelling project

In het project Referentiegebied Rottum werd doormiddel van regelmatige, jaarlijkse bemonstering gevolgd hoe een voor menselijke activiteiten gesloten gebied zich ontwikkeld. Deze jaarlijkse bemonstering heeft het karakter van 'vinger aan de pols'. Het gebied is nu 5 jaar gesloten en indertijd is er van uitgegaan dat de "vinger aan de pols" bemonsteringen en dito rapportages gevolgd zouden worden door een uitgebreide rapportage na 5 (tussenrapportage) en 10 jaar (eind rapportage). Omdat er in 2010 geen budget beschikbaar kwam om de uitgebreide bemonstering voor de tussenrapportage uit te kunnen voeren, bestaat deze nu uit een analyse van de tot nu toe verzamelde basale gegevens. Door hun basale karakter en de grote spreiding in de resultaten bieden de tot nu toe verzamelde gegevens niet de mogelijkheid om eventuele verschillen in ontwikkeling tussen de referentiegeulen en de controlegeulen aan te kunnen tonen, behalve wanneer er extreme verschillen tussen de geulen ontstaan (groter dan factor 2).

Aanpak en tijdspad

Omdat het gebied een groot deel gesloten is voor menselijke activiteiten (broedtijd vogels en werpzoogtijd zeehonden) is het veldwerk uitgevoerd na september. In de gesloten geul, en in een tweetal geulen waar nog wel gevist werden met een bodemhapper monsters genomen die worden geanalyseerd op sedimentsamenstelling (schelpgehalte) en bodemdieren. Speciale aandacht gaat uit naar structuurvormende organismen. In het gebied langs de geulen zijn de ontwikkelingen van de schelpdiervoorkomens gevolgd worden omdat die wellicht een invloed kunnen hebben op organismen die met hoog water op de platen voedsel zoeken. De mosselbanken werden gekarteerd volgens de standaardprotocollen van IMARES. De gegevens m.b.t. vogels en zeehonden kwamen uit andere (WOT-)projecten.

Resultaten en producten

- Fey-Hofstede, F.E., N.M.J.A. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, W.E. Lewis, M.L. de Jong, E.M. Dijkman, en J.S.M. Cremer (in prep.) *Ecologische ontwikkeling in een voor menselijke activiteiten gesloten gebied in de Nederlandse Waddenzee: Tussentijdse analyse vijf jaar na sluiting (najaar 2010)*, IMARES Rapportnummer C177/11
- André Meijboom (2011) *Stand van zaken onderzoek 2011 en planning voor 2012*. Presentatie bij Overleg Wadden-unit EL&I

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Bij de opzet van het programma is rekening gehouden met maximaal 2 terugkoppelingen richting opdrachtgever in de vorm van mondelinge tussenrapportages, evt. aangevuld met een schriftelijke toelichting van maximaal 2 pagina's en op dat moment beschikbare grafische informatie zoals grafieken, tabellen en kaarten. Aanvullende vragen vanuit het beleid kunnen, vanwege in 2007 doorgevoerde bezuinigingen, niet meer op voorhand worden toegezegd. Aanvullende vragen, bijvoorbeeld over de toepassing van de verzamelde gegevens voor beleidsvragen, kunnen worden gesteld via de hiervoor beschikbare Kennisvraagbank.

WOT-04-009-008 WOT IN Infrastructuur

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Gijzen, Sidney (gijze001)	sidney.gijzen@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Schuilting, Rinie (schui010)	rini.schuilting@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 2	Hennekens, Stephan (henne002)	stephan.hennekens@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Osieck, Drs. E.R. (Eduard)	Min EL&I PD Natura 2000	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011
Adams, Ir. A.S. (Annemiek)	Min E&LI PD Natura 2000	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De beleidsdirecties Regionale Zaken Noord (DRZN), DG Regio en Natuur en Programma Directie Natura2000 (PDN2000) van het ministerie van EL&I hebben behoefte aan het ontwerpen, implementeren en beheren van infrastructurele (technische) voorzieningen t.b.v. het plannen, uitvoeren en archiveren van rapportages in het kader van internationale wetten en verdragen inclusief de achterliggende informatie en gegevens.

Doelstelling project

Het doel van WOT-IN Infrastructuur is de werkzaamheden die in het kader van de andere projecten van de WOT-NLP i.o. worden uitgevoerd ten behoeve van de internationale rapportages (logistiek) te ondersteunen. Het project infrastructuur ondersteunt de volgende werkzaamheden:

- Verzamelen en invoeren van gegevens en gegevensbronnen;
- Beheren en ontsluiten van gegevens;
- Bewerken van gegevens tot informatie;
- Beheren en ontsluiten informatie;
- Toepassen van informatie in (ook wettelijk verplichte) rapportages (rapporteren).

Aanpak en tijdsplan

De volgende werkzaamheden zijn in 2011 uitgevoerd:

- Projectmanagement
- Het Beschermde Gebiedenregister Natura 2000 – database
  - Up to date houden van de database;
  - Leveren van kaarten;
  - Voortzetten activiteiten INSPIRE compliancy datamodel;
  - Voortzetten activiteiten draaiboek.
- De Landelijke Vegetatiedatabank Nederland; (LVD), database
  - Beheer van de database, waaronder het toevoegen van voor N2K-gebieden relevante vegetatieopnamen en het verder verbeteren van de kwaliteit van de data;

- Het toegankelijk maken van habitatkarteringen van de N2K-gebieden binnen SynBioSys zodat met een druk op de knop bijv. precieze oppervlaktes en verspreiding van habitattypen lokaal en landelijk in beeld kunnen worden gebracht;
- Het overzetten naar de nieuwe versie van SynBioSys en het verbeteren van de module om zgn. 'range' kaarten van habitattypen. Deze kaarten moeten begin 2012 weer richting Brussel.
- Werkdocument uitgevoerde werkzaamheden 2011.
- Beheer en onderhoud overige infrastructurele componenten:
  - Een geïntegreerde website die de verschillende onderdelen bestaande uit databases, webapplicaties en tools van de infrastructuur ontsluit ten behoeve van 1) het rapporteren en 2) het programma en projectmanagement.
  - Rapportagedatabase voor plannen en archiveren van rapportages

Resultaten en producten

1. Projectmanagement

- Projectplan 2011 (goedkeuring: februari 2011)
- Planning, financiële overzichten en voortgangrapportages
- Voorstel projectplan 2012 (oktober 2011)

2. Beschermd gebiedregister

- Controle topologie en frequency tabellen van SDE database natura 2000.
- Nieuwe versie VHR.n2k_gebieden gemaakt incl items STATUS en GROEP
- Ondersteuning Rene Henkens bij CMS rapportage Natura 2000
- Correcties Broekvelden
- Correcties NBwet gebieden buiten N2K. deel bij n2k getrokken en nieuwe versie NBwet bestanden gemaakt
- MapMaker natura 2000 aangepast n.a.v. installatie arcgis 10 (werkt nu met EDN licentie)
- Correcties groepen 7 en 8 (37 gebieden)
- Correcties tbv aanwijzingsbesluiten voor groepen 5,6,7,8 en 9 (85 gebieden). Produceren, plotten en snijden 97 kaarten
- Schuiling, R (2012) *Beschermd Gebiedenregister 2011*, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx

3. Landelijke Vegetatiedatabank Nederland

- Aanvulling en verbetering van de Landelijke Vegetatie Databank
- Analyse van de wijze waarop opnamen worden toegewezen aan plantengemeenschappen m.b.v. ASSOCIA.
- Het herschrijven van de procedure in SynBioSys 2 om vegetatieopnamen toe te wijzen aan habitattypen.
- Hennekens, S. (2012) *LVD 2011*, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx

4. Beheer en onderhoud overige infrastructurele componenten

- Up-to-date website met toegang tot alle componenten van de infrastructuur voor WOT-NLP i.o. medewerkers
- Actueel rapportenoverzicht (database) inclusief alle nieuwe verplichte rapportages

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Binnen het BO cluster EHS moet per kwartaal een voortgangsrapportage opgeleverd worden. Tevens wordt informatie over het project en de projectresultaten ontsloten via kennis-on-line.

WOT-04-009-013 Management thema - Overige taken

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Schmidt, Anne (schmi005)	anne.schmidt@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Remmelts, W.J. (Wilmar)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Dit project betreft de coördinatie van projecten die sinds 2011 in de WOT NLP zijn belegd (naast M AVP en WOT IN) betreffende de verplichtingen van EL&I voortvloeiend uit mariene verdragen (ICW, ASOBANS, TWO) en het Antarctisch Verdrag, vermeld onder de noemer "overige taken".

Doelstelling project

Doel van dit project is de coördinatie van projecten betreffende de verplichtingen van EL&I voortvloeiend uit mariene verdragen (ICW, ASOBANS, TWO) en het Antarctisch Verdrag.

Aanpak en tijdsplan

Dit project betreft de coördinatie van een aantal projecten, die EL&I ondersteunen bij het nakomen van verplichtingen (o.a. ook onderzoek en monitoring) in het kader van mariene verdragen (ICW, TWO, ASCOBANS) en het Antarctische Verdrag.

Resultaten en producten

Er zijn in dit geval geen onderzoeksresultaten, want het betreft puur coördinerende taken. De voortgangsrapportage 2011 en het werkplan voor 2012 is in project WOT IN coördinatie belegd.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Het project betreft ook communicatie, te weten tussen WOT NLP contactpersoon van Alterra (Anne Schmidt) en contactpersoon van de opdrachtgever (Wilmar Remmels). Het betreft ook de communicatie tussen Alterra (Anne Schmidt/Wies Vullings) en de projectleiders van IMARES.

WOT-04-009-003 Onderzoek Antarctica

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Franeker, van, Jan Andries (frane001)	jan.vanfraneker@wur.nl	IMARES
Vervangend projectleider 1	Flores, Hauke (flore002)	hauke.flores@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Dorssen, M.M. (Michiel) van	Van Dorssen Scheepsreparaties en Metaalbewerking	Teamlid	01-jan-2011	31-dec-2011
Peijs, Drs.ing. W.F. (Martijn)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Doelgroep: Nederland is sinds 1990 stemgerechtigd lid van het Antarctisch Verdrag. Stemgerechtigde leden zijn volgens dit verdrag verplicht tot een *'aanzienlijke en permanente onderzoeksinspanning'* in Antarctica. De Nederlandse overheid heeft de taken verdeeld over verschillende ministeries, waaronder EL&I. Naast stemrechtbehoud heeft het EL&I onderzoek het doel een bijdrage te leveren aan bescherming en beheer van de natuur, door onderzoek en de inbreng van daarin ontwikkelde kennis in bijv. werkgroepen en comités van het Antarctisch Krillverdrag (CCAMLR). Nederland streeft naar formeel lidmaatschap van CCAMLR op basis van de wetenschappelijke input.

Kennisbehoefte: De Nederlandse overheid, in het bijzonder EL&I, heeft behoefte aan onderzoek dat van belang is voor de natuurbescherming in Antarctica en het ecologisch visserijbeheer via het krillverdrag. De kennisontwikkeling moet daarnaast op een vlak liggen waarmee Nederlands zich internationaal duidelijk kan profileren. In het licht van klimaatsverandering en de rol van zeeijs in voedselketens bestaat er vooral behoefte aan kennisontwikkeling van het ecosysteem processen in de Antarctische zeeijs gebieden, met een directe link naar het via CCAMLR te voeren visserijbeheer.

Doelstelling project

- 1 Uitvoeren van beleidsrelevant en internationaal profilerend wetenschappelijk onderzoek in Antarctica
- 2 Het met zulk onderzoek zichtbaar voldoen aan Nederlandse verplichtingen in het Antarctisch Verdrag
- 3 Op basis van het onderzoek actief deelnemen in werkgroepen en comités van CCAMLR, als basis voor formeel lidmaatschap van Nederland in dit verdrag

Aanpak en tijdspad

- Organisatie van een internationale Krill-Climate workshop-week in April bij IMARES Texel, georganiseerd mede op verzoek en met aanvullend budget van de Europese Commissie,

en ALW-NWO (NAAP) en EL&I. Voorbereiding en afronding inclusief rapportage zal het hele jaar tijd vragen

- Deelname aan CCAMLR WG-EMM vergadering in gedurende 2 weken in juli, locatie Korea (Working Group on Ecosystem Monitoring and Management)
- Deelname aan de jaarvergaderingen van het Scientific Committee van CCAMLR gedurende 2 weken eind Oktober, begin November in Hobart, Tasmania, Australia. Beide zijn langdurige intercontinentale bijeenkomsten, met veel schriftelijke voorbereiding en nasleep en vergen dus ook veel tijd buiten de eigenlijke vergaderperiodes
- Voortgaande analyse van samples en data van voorgaande expedities en verwerking tot wetenschappelijke en populaire publicaties
- Voorbereiding van de volgende internationale onderzoeks expeditie, gepland voor 2013, onder meer door voortdurende verbeteringen aan het speciale ijsnet dat in Nederland is ontwikkeld (SUIT = Surface en Under-Ice-Trawl).

Resultaten en producten

1. **Krill Workshop rapportage.** De krill workshop is met succes georganiseerd in de week van 11-15 April 2011 en werd bijgewoond door 31 van de belangrijkste krill experts uit 13 landen. Financiering was afkomstig van EU, het Nederlands Pool Programma, en het ministerie van EL&I. De aan deze subsidiegevers verstrekte rapportage is tevens aangeboden aan en gepresenteerd bij de CCAMLR-WGEMM vergadering in Busan, Korea, en bij de CCAMLR Scientific Committee meeting in Hobart, Tasmania Australia. Een bewerkte vorm hiervan is als artikel aangeboden aan het tijdschrift Marine Ecology Progress Series, en is daar momenteel onder review.
2. **Vertegenwoordiging op internationale beleidsvergaderingen.** J.A. van Franeker en Hauke Flores namen beide deel aan de CCAMLR-WGEMM vergadering 11-22 Juli 2011 in Busan, Z.Korea om hun kennis van ten dienste te stellen van CCAMLR. J.A. van Franeker nam vervolgens ook deel aan de CCAMLR Scientific Committee vergadering, Hobart, Australia 24-28 Oct 2011. Bevindingen zijn gerapporteerd aan betrokkenen bij het ministerie van EL&I.
3. **Publicaties** Er is hard gewerkt aan publicaties van eerdere expeditieresultaten en de workshop. Zie de lijst van output / publicaties.
4. **Voorbereiding volgende Expeditie** Expeditieplanning moest worden aangepast, omdat IMARES onderzoeker Hauke Flores per januari 2012 een betrekking voor 5 jaar aanvaard heeft bij het Duitse Alfred Wegener Instituut. Hij blijft daar, met een jong team, wel actief in de lijn van onderzoek uit de laatste jaren dat is gebaseerd op onderzoek met het speciale onder-ijsnet van IMARES. Een en ander zal dan ook plaats vinden in zeer nauwe samenwerking met IMARES. In de AWI component zit ook een Arctische onderzoekslijn, waarvoor het AWI ook IMARES medewerkers zal inhuren. In die zin zal IMARES al bijdragen aan een noordelijke expeditie in 2012, terwijl de grote volgende Antarctische expeditie plaats zal vinden medio 2013.

Output/ Publicaties etc

Peer reviewed

- Brink, N.W. van den, Riddle, M.J., Van den Heuvel-Greve, M. & Van Franeker, J.A. 2011. Contrasting time trends of organic contaminants in Antarctic pelagic and benthic food webs. Marine Pollution Bulletin 62: 128-132 doi:10.1016/j.marpolbul.2010.09.002.
- Flores, H., van Franeker, J.A., Cisewski, B., Leach, H., Van de Putte, A.P., Meesters, H.W.G., Bathmann, U., Wolff, W.J., 2011. Macrofauna under sea ice and in the open surface layer of the Lazarev Sea, Southern Ocean. Deep-Sea Research II 58, 1948–1961. doi:10.1016/j.dsr2.2011.01.010.
- Würzberg, L., Peters, J., Flores, H., Brandt, A., 2011. Demersal fishes from the Antarctic shelf and deep sea: a diet study based on fatty acid patterns and gut content analyses. Deep-Sea Research II 58, 2036–2042.

- Brandt, A., Bathmann, U., Brix, S., Cisewski, B., Flores, H., Göcke, C., Janussen, D., Krägefsky, S., Kruse, S., Leach, H., Linse, K., Pakhomov, E., Peeken, I., Riehl, T., Sauter, E., Sachs, O., Schüller, M., Schrödl, M., Schwabe, E., Strass, V., van Franeker, J., & Wilmsen, E., 2011. Maud rise - a snapshot through the water column. *Deep-Sea Research II* 58, 1962–1982. doi:10.1016/j.dsr2.2011.01.008

Published posters/presentations and meeting documents etc 2011

- Flores, H.; Atkinson, A.S.; Bravo Rebolledo, E.; Cirelli, V.; Cuzin-Roudy, J.; Fielding, S.; Van Franeker, J.A.; Groeneveld, J.J.; Haraldsson, M.; Kawaguchi, S.; Krafft, B.A.; Lombana, A.; Marschoff, E.; Meyer, B.; Milinevsky, G.; Nicol, S.; Pakhomov, E.A.; Van de Putte, A.P.; Reiss, C.; Rombolá, E.; Schmidt, K.; Siegel, V.; Tarling, G.; Teschke, M.; Tonkes, H.; Toullec, J.-Y.; Trathan, P.N.; Tremblay, N.; Werner, R.; & Werner, T. 2011. *Antarctic Krill and climate change*. CCAMLR WG-EMM-11/16 (Busan, Korea). CCAMLR, Hobart, 26pp <http://www.ccamlr.org/prm/sc/emm11/docs/emm-11-16.pdf>
- Flores H.; Atkinson A.S.; Bravo Rebolledo E.; Cirelli V.; Cuzin-Roudy J.; Fielding S.; van Franeker J.; Groeneveld J.J.; Haraldsson M.; Kawaguchi S.; Krafft B.A.; Lombana A.; Marschoff E.; Meyer, B.; Milinevsky G.; Nicol S.; Pakhomov E.A.; Van de Putte A.P.; Reiss C.; Rombolá E.; Schmidt K.; Siegel V.; Tarling G.A.; Teschke M.; Tonkes H.; Toullec J.-Y.; Trathan P.N.; Tremblay N.; Werner R.; & Werner T. 2011. *Antarctic krill and climate change (submitted by the Delegation of the European Union)*. **SC-CAMLR-XXX/BG/3. CCAMLR Secretariat, Hobart. 23pp** http://www.ccamlr.org/prm/sc/mem11/eng/SC_eng_docs/sc-xxx-bg-03.pdf
- *Er is een ruime hoeveelheid publicaties verschenen en persaandacht geweest voor het IMARES onderzoek aan het eten van plastic door zeevogels. Eerdere Antarctische onderzoeks-resultaten spelen daarin mede een rol. Lijst van producten op verzoek leverbaar. Zie ook: www.imares.wur.nl/UK/research/dossiers/plastic/*

Not authored but involved

- Harris, C.M.; Carr, R.; Lorenz, K.; & Jones, S. 2011. *Important Bird Areas in Antarctica: Antarctic Peninsula, South Shetland Islands, South Orkney Islands - Final Report.. Prepared for BirdLife International and the Polar Regions Unit of the UK Foreign & Commonwealth Office. Environmental Research & Assessment Ltd., Cambridge. 226pp.*
- O'Brien, C.; Virtue, P.; Kawaguchi, S.; & Nichols, P.D. 2011. *Aspects of krill growth and condition during late winter - early spring off East Antarctica(110-130°E)*. *Deep-Sea Research II* 58: 1211-1221.

IMARES webdossier Antarctica www.imares.wur.nl/UK/research/dossiers/antarctica/

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Er heeft geregeld overleg plaatsgevonden met EL&I en de EC over de krill workshop en de CCAMLR bijeenkomsten (email, tel en vergaderingen)

WOT-04-009-004 Advisering IWC

Startdatum: 01-jan-2010

Einddatum: 31-dec-2010

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Scheidat, Meike (schei006)	meike.scheidat@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Bos, Drs. P.W. (Peter)	Min. EL&I Directie NLP	EL&I contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Dit project levert een bijdrage aan de realisering van het geformuleerde overheidsbeleid t.a.v. beheer van walvissen. Door deelname aan het WC wordt het wetenschappelijk advies van het gehele WC aan de Commissie, mede bepaald door het Nederlandse standpunt ter zake. Door deelname aan de jaarlijkse Commissie vergaderingen als lid van de Nederlandse delegatie wordt die delegatie ondersteund in haar besluitvorming, met name is dit van belang wanneer *ad hoc* advies moet worden gegeven over de consequenties van ter plekke ingediende compromisvoorstellen.

Doelstelling project

Tijdens de vergaderingen van de IWC en buiten die vergaderingen om zijn de Nederlandse Commissioner en zijn medewerkers ondersteund in hun besluitvorming t.a.v. beheer en bescherming van walvissen op wereldschaal.

Aanpak en tijdsplan

Kort samengevat zijn in 2011 voor dit project de volgende activiteiten ondernomen:

- (May/June) voorbereiding en deelname aan zittingen van het Wetenschappelijk Comité (Tromsø, Norway),
- (July) bijeenkomsten van de Internationale Walvisvaart Commissie (de Commissioners, UK),
- inter-sessionele activiteiten van het Wetenschappelijk Comité (WC) w.o.
- (May/June) participeren in Sub-Committee Small Cetaceans,
- (May/June) participeren in Sub-Committee Bycatch and other human induced mortalities
- (Jan-June) voor zover de tijd toelaat participatie in de working group on effects of climate change on small cetaceans
- (Jan-Dec) *ad hoc* adviezen aan LNV-Directie Natuur.

Resultaten en producten

Gedurende de duur van het project zijn de volgende verslagen en rapporten uitgebracht:

1. Uitvoerige jaarlijkse rapporten van de werkzaamheden van het WC;
  - IWC Scientific Committee annual report. 2011.
http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SCRepFiles2011/63-Rep1-with%20covers.pdf
2. Jaarlijks verslag van de Nederlandse deelname aan de zittingen van het WC
  - Scheidat, M. & Debrot, D. (2011) *Report of the Scientific Committee Meeting of the International Whaling Commission 2011*

3. Jaarlijks voortgangsrapport aan de IWC over onderzoek aan walvissen dat vanuit Nederland is uitgevoerd.
  - Scheidat M. (2011) The Netherlands. *Progress report on cetacean research, May 2010 to May 2011, with statistical data for the calendar year 2010*. Presented at the International Whaling Commission Scientific Committee meeting in Tromso, Norway SC/63/ProgRepNetherlands. (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/2011progreports/SC-63-ProgRepNetherlands.pdf)
4. Rapport voor de WC over de activiteiten van ASCOBANS (observer status)
  - Scheidat, M., M. van den Heuvel-Greve & S. Geelhoed (The Netherlands). 2011. *Observers' report on the 17th and 18th meeting of the advisory committee to the agreement on small cetaceans of the Baltic and North Seas* (ASCOBANS)
5. Publications and working papers
  - Castro, C., Alcorta, B., Allen, J., Caceres, C., Forestell, P., Kaufman, G., Mattila, D., Pacheco, A.S., Robbins, J., Santillan, L., Scheidat, M., Silva, S. and Tagarino, A. (2011) *Comparison of the humpback whale catalogues between Ecuador, Peru and American Samoa. Evidence of the enlargement of the Breeding Stock G to Peru*. Presented at the International Whaling Commission Scientific Committee meeting in Tromso, Norway SC/63/SH19. (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SC63docs/SC-63-SH19.pdf)
  - Debrot, A.O., R.H. Witte, M. Scheidat (2011) *The marine mammals of the Dutch Caribbean: a comparison between EEZ sectors, contrasts and concerns*. Presented at the International Whaling Commission Scientific Committee meeting in Tromso, Norway SC/63/E9. (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SC63docs/SC-63-E9.pdf)
  - Williams, R, A. Brierley, A. Friedlaender, N. Kelly, K.H. Kock, L. Lehnert, T. Maksym, J. Roberts, M. Scheidat, U. Siebert (2011) *Density of Antarctic minke whales in Weddell Sea from helicopter survey data*. Presented at the International Whaling Commission Scientific A. Committee meeting in Tromso, Norway. SC/63/IA14 (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SC63docs/SC-63-IA14.pdf)

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Wageningen IMARES, in de persoon van Meike Scheidat, legt verantwoording af aan de Nederlandse Commissioner (LNV-Directie Natuur) en communiceert direct met hem over alle uit te voeren IWC activiteiten.

Binnen Nederland inventariseert en rapporteert Wageningen IMARES aan het IWC over onderzoek aan walvissen, uitgevoerd vanuit Nederland, en onderhoudt daarvoor contacten met de relevante instellingen.

WOT-04-009-005 Advisering ASCOBANS

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Scheidat, Meike (schei006)	meike.scheidat@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Dijken, Dr. F.R. (Folchert) van	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Doelgroep is advies t.b.v. de Nederlandse overheid (het ministerie van EL&I m.b.t. beleid t.a.v. het beheer van kleine walvisachtigen in het Agreement gebied. Kennisbehoefte bestaat uit het bijhouden van de internationale literatuur en andere ontwikkelingen, inclusief eigen onderzoek, op het terrein van de ecologie, bedreigingen en beheer inzake kleine walvisachtigen.

Doelstelling project

Dit project levert een bijdrage aan de uitvoering van het Nederlandse beleid t.a.v. het beheer van kleine walvisachtigen in het Agreement gebied en speciaal de verplichtingen die Nederland heeft in zijn eigen kustwateren, incl. het NCP. Door actieve deelname in het Advisory Committee (AC) worden de Nederlandse opvattingen over de bescherming en het beheer van kleine walvisachtigen en onderzoeksactiviteiten daartoe vanuit Nederland, in internationale fora naar voren gebracht en bepalen daarmee mede het succes van ASCOBANS. v.w.b. de gestelde doelen. IMARES, i.c. dr. M. Scheidat, is op verzoek van EL&I, lid van het AC en daarnaast wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse delegatie op de MOP in het jaar dat dit plaatsvindt. Op ad hoc basis wordt tussentijds advies uitgebracht aan EL&I. Door dit project wordt het voorgenomen (inter)nationale beleid t.a.v. de bescherming en beheer van kleine walvisachtigen uitgevoerd en door terugkoppeling van de resultaten bereikt in de MOP en het AC, kan de Nederlandse besluitvorming dienaangaande worden gevoed en zo nodig worden geactualiseerd.

Aanpak en tijdsplan

Het project wordt onderverdeeld in de volgende fasen (en dan kale opsomming van de fasen)

1. Voorbereiding zittingen en deelname Wetenschappelijk Adviescomité
2. Werkzaamheden als lid van het Wetenschappelijk Adviescomité
3. Voorbereiding zittingen en deelname als voorzitter van de stuurgroep "ASCOBANS North Sea Harbour Porpoise Conservation Plan"
4. Ad hoc adviezen aan EL&I-Directie NLP.

Resultaten en producten

Gedurende dit project zijn o.a. de volgende verslagen en rapporten worden uitgebracht:

- Jaarlijkse rapportage over de zittingen van het AC en elke 3 jaar over de Meeting of Parties
- Interim rapportages over de stuurgroep "ASCOBANS North Sea Harbour porpoise Conservation Plan"

- Report of the 18th Meeting of the Advisory Committee (AC18). 2011. UN Campus, Bonn, Germany, 4-6 May 2011. available at: http://www.ascobans.org/pdf/ac18/ASCOBANS_AC18_Report_inclAnnexes.pdf
- Scheidat, M. & S. Geelhoed (2011) *Annual National Report Netherlands. Annual National Reports 2010. 18th ASCOBANS Advisory Committee Meeting*. UN Campus, Bonn, Germany, 4-5 May 2011. AC18/Doc.2-07.
- Hassani, S. *et al.* (2011) *Report of the North Sea Group. Priorities in the Implementation of the Triennium Work Plan (2010-2012). ASCOBANS Conservation Plan for Harbour Porpoises in the North Sea*. UN Campus, Bonn, Germany, 4-5 May 2011. AC18/Doc.4-05. available at: http://www.ascobans.org/pdf/ac18/AC18_4-05_ReportNorthSeaGroup.pdf

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Wageningen IMARES, in de persoon van Meike Scheidat, legt verantwoording af aan de Nederlandse Contracting Party Representative (EL&I Directie NLP) en communiceert direct met hem over alle uit te voeren ASCOBANS werkzaamheden. Samenwerking met derden wordt in dit kader niet concreet uitgevoerd. Wel wordt er contact onderhouden met Nederlandse en buitenlandse instellingen en onderzoeksgroepen die activiteiten uitvoeren die relevant zijn voor ASCOBANS.

WOT-04-009-006 Advisering TWO

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Brasseur, Sophie (brass001)	sophie.brasseur@wur.nl	IMARES

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Baerends, Drs. B. (Bernard)	Min EL&I Directie RZ-Noord	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011
Dijken, Dr. F.R. (Folchert) van	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	

Kennisbehoefte

De Nederlandse overheid, i.c. EL&I, heeft t.b.v. algemene beleidsadvisering behoefte aan advies en invulling t.a.v. het internationaal beleid omtrent de zeehonden. Dit omvat de volgende taken:

- -Opstelling van de Seal Management Plan(SMP), de uitvoering ervan en de adviezen daaruit voortvloeiend, dit wordt uitgevoerd in de Trilaterale Seal Expert Group.
- -Advisering in specifiek beleid voor Nederlandse Waddenzee en het Deltagebied.
- -Advies over internationaal beheer van zeehonden voorkomend buiten de Waddenzee.

Doelstelling project

De doelstelling van dit project is om bij te dragen aan de realisering van het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid ten aanzien van het beheer van zeehonden en bruinvissen in de Waddenzee, het Deltagebied en het internationaal beheer van zeehonden voorkomend buiten de Waddenzee. Die bijdrage is geconcretiseerd door deel te nemen aan de activiteiten en zittingen van de Trilateral Seal Expert Group (TSEG), die met ondersteuning van het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) worden georganiseerd en uitgevoerd. Daarnaast wordt ondersteuning en advisering gegeven aan beleidsverantwoordelijke instanties, inzake beheer van zeehonden in het Deltagebied en aan de Nederlandse overheid, i.c. EL&I t.b.v. hun positie inzake internationale beheerskwesties betreffende elders dan in de Waddenzee voorkomende zeehonden, specifiek aan bedreigde soorten.

Aanpak en tijdspad

IMARES heeft actief deelgenomen aan de TSEG (Trilateral Seal Expert Group) naast schriftelijk en telefonisch overleg zijn er vergaderingen gehouden in mei en november. Verder adviseerde door het jaar heen IMARES op ad hoc basis aan het ministerie van EL&I in mondelinge en/of schriftelijke vorm op voorkomende beleidsvragen.

Resultaten en producten

IMARES heeft ook in 2011 actief deelgenomen aan de TSEG (Trilateral Seal Expert Group), als voorzitter. Eind 2011 is conform de interne afspraken het voorzitterschap naar Denemarken gegaan. De TSEG coördineerde en synchroniseerde in trilateraal verband de jaarlijkse monitoring, rapporteerde daarover elk jaar aan de Wadden Sea Board. Specifiek heeft men zich dit jaar ook gericht op de nieuw structuren die in trilateraal verband worden gevormd. Ook publiceerde de TSEG jaarlijks de monitorresultaten in november, dit werd opgevolgd door een persbericht namens IMARES en EL&I voor de Nederlandse situatie. In mei 2011 werd een extra overleg

gehouden met de verschillende zeehonden opvangstations om een overzicht te krijgen van de gezondheidssituatie van de zeehonden die stranden.

Ten Slotte evalueerde de TSEG de voortgang van de implementatie van het SMP en rapporteerde daarover aan de Wadden Sea Board. In 2011 werd door de TSEG een rapportage over de evaluatie van het oude SMP en het ontwerp voor een nieuwe SMP aan de Wadden Sea Board gepresenteerd. Ter voorbereiding van dit plan werden in november 2011 ook de betrokken beleidsambtenaren uitgenodigd om over de verschillende punten te bediscussiëren.

Andere activiteiten binnen de TSEG betroffen o.a: - Het uitwerken van de "Research activities" genoemd in het 5-jaren Management Plan for Seals in the Wadden Sea (SMP) tot complete onderzoeksvoorstellen ;Verankering van het SMP in andere internationale monitoringsplannen zoals dat van de ICES en OSPAR.

Verder adviseert IMARES op ad hoc basis aan het ministerie van EL&I in mondelinge en/of schriftelijke vorm op voorkomende beleidsvragen. In dit kader is bijvoorbeeld een bijdrage geleverd aan de Beheers Overleg Groepen (BOG) in Terschelling en Ameland in de vorm van een presentatie. Ook is meegewerkt aan een evaluatie van de voorgestelde grenzen voor de NB-wet gebieden. Daarnaast betreft dit advies over internationaal beheer van zeehonden voorkomend buiten de Waddenzee. De ondersteuning en advisering over zeehondenpopulaties in het Deltagebied. De internationale beheers kwesties (zoals beheer van bedreigde populaties in de Oostzee, de Noorse en Canadese zeehondenjacht, de handel in zeehondenproducten en van bedreigde soorten zoals monniksrobber) gebeurt door analyse van publicaties en andere berichten over die onderwerpen en het onderhouden van een goed functionerend netwerk.

BRASSEUR, S., T. BORCHARDT, R. CZECK, L. F. JENSEN, A. G. JØRGENSEN, P. KÖRBER, S. RAMDOHR, U. SIEBERT and J. TEILMANN. 2011a. Trilateral Seal Expert Group (TSEG) Aerial Surveys of Harbour Seals in the Wadden Sea in 2011: - Solid increases in total number as well as pups. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven. <http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/seals2011.html>

BRASSEUR, S. M. J. M., P. J. H. REIJNDERS, T. BORCHARDT, U. SIEBERT, M. STEDE, S. RAMDOHR, L. F. JENSEN, J. TEILMAN and J. TOUGAARD. 2011b. Trilateral Seal Expert Group (TSEG). Aerial surveys of grey seals in the Wadden Sea in 2010-2011: Continued growth, through birth and immigration. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven. [http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/Grey Seals/greyseals2011.html](http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/Grey%20Seals/greyseals2011.html).

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Voor een groot deel omvat dit project overleg in trilateraal verband, counterparts d.w.z. zeehondenspecialisten, en andere belanghebbenden spelen een grote rol in de realisatie en uitvoering van de genoemde plannen. Daarbij worden de werkzaamheden in nauw overleg met de verantwoordelijke ambtenaren uitgevoerd. Jaarlijks worden de resultaten publiek beschikbaar gemaakt op de website van het CWSS. Daar zal ook de nieuwe versie van de SMP worden gepubliceerd. Samen met de beleidsmedewerkers van EL&I worden de aantallen zeehonden van dat jaar middels een pers bericht bekendgemaakt.

Ad hoc advisering: advisering over beheerskwesties betreffende zeehondenpopulaties buiten de Waddenzee kan de overheid ondersteund in hun positie t.a.v. de bescherming van die soorten, zoals b.v. beantwoording van kamervragen, bijdrage aan een Internationaal Beheersplannen voor Zeehonden op verzoek van diverse organisaties, inbreng in ICES Working Group Marine Mammal Ecology. Voor advisering aan de regionale directies wordt doorgaans direct met de betrokken ambtenaar gewerkt zodat het beleid direct kan putten uit de jarenlange expertise over het beheer van zeehonden. Hierbij wordt afhankelijk van de behoefte advies op maat geleverd.

WOT-04-009-001 Management thema - M-AVP

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Vullings, Wies (vulli003)	wies.vullings@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Schmidt, Anne (schmi005)	anne.schmidt@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braunstahl, Drs. F. (Ferry)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De doelgroep van dit project is het ministerie van EL&I. De doelgroep is gebaat bij een efficiënt en effectief lopend thema, het op tijd verkrijgen van werkbare werkplannen, evaluaties en tussentijdse rapportages en een goede profilering van het programma en systeem.

Doelstelling project

Het doel van dit project was een efficiënt en effectief lopend thema en een goede communicatie over en rond de monitor Agenda Vitaal Platteland (M AVP). Dit houdt in:

- Afstemming beleidsontwikkelingen
- Profilering en communicatie
- Werkgroep ILG-NOK
- Themaoverleg WOT N&M
- Adviesraad M-AVP

Aanpak en tijdsplan

Binnen dit project zijn de volgende clusters van activiteiten uitgevoerd:

1. Algehele themaleiding en opstellen themaplan
  - Het maken van werkplannen en aanvullende notities in overleg met de begeleidingsgroep
  - Bewaken van inhoud, kwaliteit en voortgang van projecten
  - Opstellen van concepteindrapportage voor programma
  - Financieel beheer en controle
  - Ondersteunen projectleiders en projectmedewerkers
  - Contact onderhouden met de contactpersoon EL&I
2. Profilering en communicatie resultaten van programma M-AVP
  - Profileren van programma o.a. via publicaties en presentaties (Planbureaus, ministeries en provincies)
  - Bijdrages aan WUR-Kennis Online en andere media voor publicatie resultaten
3. Programmaoverleg WOT unit Natuur en Milieu
  - Overleg met directeur WOT-unit Natuur en Milieu
  - Deelname aan themaoverleg/kennisbenutting WOT-unit Natuur en Milieu
4. Adviesraad M-AVP
  - Voorbereiden en bijwonen van halfjaarlijkse bijeenkomsten
5. Toekomst M-AVP

- Nagaan wat de wensen en mogelijkheden voor M-AVP in 2012 zijn

De activiteiten binnen het project Management thema M-AVP dienden vooral ter ondersteuning en facilitatie van het proces om te komen tot de in het thema beschreven producten voor het WOT-thema M-AVP.

Resultaten en producten

Het resultaat was een efficiënt en effectief lopend thema.

- WOT N&M (2011) *Jaarrapportage 2010. WOT-04-005 – M-AVP*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument 233
- Hinssen, P.J.W. (2011), *Werkprogramma 2012-2014*. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Wageningen, WOT N&M, WOT-interne notitie 14

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De monitor AVP is benaderbaar via het internet. Het hebben van een eenduidige gegevensbron voorkomt discussie over de cijfers.

WOT-04-009-002 M-AVP rapportage en support

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Vullings, Wies (vulli003)	wies.vullings@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Schmidt, Anne (schmi005)	anne.schmidt@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braunstahl, Drs. F. (Ferry)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De doelgroep wilde op eenvoudige wijze voortgangsgegevens in het systeem kunnen invoeren en rapportages kunnen genereren. In 2008 zijn hiervoor voorzieningen gemaakt en die zijn in 2009 voor het eerst gebruikt. In 2009/2010 zijn aanpassingen doorgevoerd op de invoermodule. In 2011 is de ILG rapportage gegenereerd (PEIL tabellen) en de figuren en tabellen voor de Tweede kamer reactie ILG en Grootproject EHS.

De Doelgroep van dit project waren de invoerders van de ILG-PEIL rapportage van de provincie, het IPO, frontofficers van DRZ, directie NLP.

Doelstelling project

Het doel van dit project was het goed laten verlopen van het invoeren en het genereren van rapportages

Aanpak en tijdspad

- Deelname in werkgroep IPO, provincies en EL&I (februari-oktober)
- Bijdrage instructiedag voor invoerders (april)
- Ondersteunen gebruik invoermodule voor provincies (april-augustus)
- Realiseren standaardrapportages (Tweede Kamer, frontofficers, provincies, control unit)
- Opstellen, uitvoeren en analyseren van enquête voor invoerders van provincie

Resultaten en producten

- Bijdrage op instructiedag
- ILG rapportage, de figuren en tabellen voor de Tweede kamer reactie ILG en Grootproject EHS
- Lijst met aanpassingen voor invoermodule 2011
- Support gebruik invoermodule
- Resultaten van de enquête voor de invoerders van de provincie
- Lijst met vragen van de invoerders en antwoorden van de helpdesk

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De deelname aan de werkgroep met IPO, provincies en EL&I zorgde voor communicatie met de andere actoren in het invoerproces. De instructiedag was voor de communicatie met de invoerders. Verder is een groot deel van de tijd besteed aan het ondersteunen van het uitvoerproces van zowel provincies als IPO en EL&I. Een goede communicatie met alle partijen was van belang om het invoerproces zo spoedig mogelijk te laten verlopen en zo snel mogelijk tot een goede rapportage te komen.

WOT-04-009-012 M-AVP Technisch beheer

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Roosenschoon, Onno (roose003)	onno.roosenschoon@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Vullings, Wies (vulli003)	wies.vullings@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Braunstahl, Drs. F. (Ferry)	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De Doelgroep van dit project waren de invoerders van de ILG-PEIL rapportage, het IPO, frontofficers van DRZ, directie NLP. De doelgroep is gebaat bij een efficiënt en effectief werkend monitor systeem, zodat ten alle tijden de juiste en eenduidige informatie opgevraagd kan worden.

Doelstelling project

Het doel van de Monitor AVP is te zorgen voor de systematische inwinning, centrale opslag en presentatie van monitoringgegevens die nodig zijn om de effectiviteit en efficiency van het plattelandsbeleid zoals vastgelegd in AVP te kunnen evalueren. Het doel van het beheer is het doel van de monitor AVP te bereiken. Dus om het systeem zo goed mogelijk up to date te houden, wijzigingen zo snel en op de afgesproken wijze door te voeren.

Aanpak en tijdsplan

De beheertaak bestond uit:

- Centraal gegevensbeheer
- Applicatiebeheer (database, website, invoer- en rapportagemodules)
- Wijzigingen doorvoeren in database en website nav wijzigingen in invoermodule
- Wijzigingen doorvoeren nav evaluatie van invoer en rapportage proces: opleveren van invoermodule 2010 en leesversie
- Documentatie van het systeem

Resultaten en producten

Het resultaat is een efficiënt en effectief werkend monitor systeem, zodat ten alle tijden de juiste en eenduidige informatie opgevraagd kan worden. De concrete producten die in 2011 zijn opgeleverd zijn:

- Invoermodule 2010
- Leesversie invoermodule 2010
- beheer website, applicatie en database
- Technische documentatie
- afhandeling technische vragen van helpdesk

De website is bereikbaar via <http://mavp.cgi-systems.nl/>. Hier staan ook de cijfers van 2010 op.

Randen, Y. van, H.L.E. de Groot & L.A.E. Vullings (2011) *Monitor Agenda Vitaal Platteland vastgelegd: Ontwerp en implementatie van een generieke beleidsmonitor*, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 252.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De technische documentatie beschrijft het ontwerp en de implementatie van de Monitor Agenda Vitaal Platteland. Het document is bedoeld als naslagwerk voor technici die met de monitor werken. Het doel van dit document is om de monitor AVP te documenteren, als kwaliteitsslag, maar is ook bedoeld voor buitenstaanders om na te gaan hoe het systeem in elkaar zit.

Overzicht van resultaten

BAPS-code	Producten
Overzicht producten WOT-IN	
WOT-04-009-010	<ul style="list-style-type: none"> WOT N&M (2011) <i>Jaarrapportage 2010. WOT-04—005 M-AVP</i>, Wageningen, WOT N&M, Wot-werkdocument 233 Hinssen, P.J.W. (2011), <i>Werkprogramma 2012-2014. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04)</i>. Wageningen, WOT N&M, Wot-interne notitie 14 Schmidt (2011) Notitie voor EL&I en IPO (stuurgroep SNL) over monitoring t.b.v. het natuurbeleid.
WOT-04-009-014	<ul style="list-style-type: none"> Janssen, J., P. Schipper, R-J. Bijlsma, A. Corporaal & E. Weeda (2011). <i>Kwaliteit van habitattypen in Natura 2000-gebieden: beoordeling in de Standard Data Forms</i>. Wageningen, WOT N&M, Wot-werkdocument xx Ottburg, F. & J. Janssen (2011). <i>Achtergronddocument methodiek invulling Standard Data Forms voor soorten van de Habitatrichtlijn</i>, Wageningen, WOT N&M, Wot-werkdocument xx
WOT-04-009-016	<ul style="list-style-type: none"> Ottburg, F.G.W.A. en C.A.M. van Swaay, 2011. <i>Referentiewaarden voor habitatrichtlijnsoorten in Nederland; Referentiewaarden voor populatiegrootte en range voor bijlage II, IV en V soorten van de habitatrichtlijn</i>. Wageningen, WOT Natuur & Milieu, Wot-werkdocument xx Janssen, J.A.M. & F.G.W.A. Ottburg. <i>Referentiewaarden voor habitattypen in Nederland</i>, Wageningen, WOT Natuur & Milieu, Wot-werkdocument xx
WOT-04-009-017	<ul style="list-style-type: none"> Klimkowska, A., M.H.C. van Adrichem, J.A.M. Jansen & G.W.W. Wamelink (2011) <i>Bruikbaarheid van SNL monitoringgegevens voor EC-rapportage voor Natura 2000-gebieden; Eerste fase</i>. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wot-werkdocument 242
WOT-04-009-019	<ul style="list-style-type: none"> Fey-Hofstede, F.E., N.M.J.A. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, M.L. de Jong, E.M. Dijkman en J.S.M. Cremer (2011) <i>ONTWIKKELING VAN ENKELE MOSSELBANKEN IN DE NEDERLANDSE WADDENZEE; SITUATIE 2010</i>. Wageningen IMARES Rapport C101.11
WOT-04-009-020	<ul style="list-style-type: none"> Dijkema, K.S., W.E. van Duin, E.M. Dijkman, A. Nicolai, H. Jongerius, H. Keegstra, H. Venema & J.J. Jongsma (2011) <i>Friese en Groninger kwelderwerken: monitoring en beheer 1960-2010</i>. Werkgroep Onderzoek Kwelderwerken (WOK), Jaarverslag voor de Stuurgroep Kwelderwerken augustus 2010-juli 2011. Wageningen IMARES; Rijkswaterstaat. 79 p. + bijlagen. (tevens WOT IN rapport in prep.) www.waddenzee.nl/Monitoring_kwelderwerken.1191.0.html Dijkema, K. (2011) <i>Kwelderaanwas, de schop weer in het wad?</i> In: Symposium Sandy Solutions. Sediment en de Waddenzee: probleem, uitdaging en oplossing. Waddenvereniging, Harlingen. 24-26. www.waddenvereniging.nl/?module=tekstpagina&wid=201&mid=8 www.waddenvereniging.nl/wv/images/PDF/ons_werk/klimaat/KWELDERAANWAS%20schop%20in%20het%20wad.pdf
WOT-04-009-022	<ul style="list-style-type: none"> Koffijberg, K., de Boer, P., Smit, C. (2011) <i>Waddenbroedvogels verder in het nauw?</i> SOVON Nieuws 24, 16-17. Kleunen A. van, K. Koffijberg, P. de Boer, J. Nienhuis, C.J. Camphuysen, H. Schekkerman, K.H. Oosterbeek, M.L. de Jong, B. Ens & C.J. Smit (2010). <i>Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2007 en 2008</i> SOVON-monitoringrapport 2010/04, IMARES-rapport C169/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, IMARES, Texel. Wot-werkdocument 227. WOT Natuur & Milieu, Wageningen, 70 p. Kleunen, A., van, K. Koffijberg, Nienhuis, J., de Boer, P., Smit, C.J., Oosterbeek, K., de Jong, M.L., van Roomen, M., (2011) <i>Broedsucces van kustbroedvogels in de</i>

	<i>Waddenzee in 2009 en 2010</i> . SOVON-monitoringrapport , IMARES-rapport, WOt-werkdocument xx
WOT-04-009-023	<ul style="list-style-type: none"> Fey-Hofstede, F.E., N.M.J.A. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, W.E. Lewis, M.L. de Jong, E.M. Dijkman, en J.S.M. Cremer (in prep.) <i>Ecologische ontwikkeling in een voor menselijke activiteiten gesloten gebied in de Nederlandse Waddenzee: Tussentijdse analyse vijf jaar na sluiting (najaar 2010)</i>, IMARES Rapportnummer C177/11
WOT-04-009-008	<ul style="list-style-type: none"> Schuiling, R (2012) <i>Beschermde Gebiedenregister 2011</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx Hennekens, S. (2012) <i>LVD 2011</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx
Overzicht producten Beleidsadviering door deelname aan wetenschappelijke committees en Antartica-onderzoek	
WOT-04-009-003	<ul style="list-style-type: none"> Brink, N.W. van den, Riddle, M.J., Van den Heuvel-Greve, M. & Van Franeker, J.A. 2011. Contrasting time trends of organic contaminants in Antarctic pelagic and benthic food webs. <i>Marine Pollution Bulletin</i> 62: 128-132 <i>doi:10.1016/j.marpolbul.2010.09.002</i>. Flores, H., van Franeker, J.A., Cisewski, B., Leach, H., Van de Putte, A.P., Meesters, H.W.G. , Bathmann, U., Wolff, W.J., 2011. Macrofauna under sea ice and in the open surface layer of the Lazarev Sea, Southern Ocean. <i>Deep-Sea Research II</i> 58, 1948–1961. <i>doi:10.1016/j.dsr2.2011.01.010</i>. Würzberg, L., Peters, J., Flores, H., Brandt, A., 2011. Demersal fishes from the Antarctic shelf and deep sea: a diet study based on fatty acid patterns and gut content analyses. <i>Deep-Sea Research II</i> 58, 2036–2042. Brandt, A., Bathmann, U., Brix, S., Cisewski, B., Flores, H., Göcke, C., Janussen, D., Krägefsky, S., Kruse, S., Leach, H., Linse, K., Pakhomov, E., Peeken, I., Riehl, T., Sauter, E., Sachs, O., Schüller, M., Schrödl, M., Schwabe, E., Strass, V., van Franeker, J., & Wilmsen, E., 2011. Maud rise - a snapshot through the water column. <i>Deep-Sea Research II</i> 58, 1962–1982. <i>doi:10.1016/j.dsr2.2011.01.008</i>
Overzicht producten Monitor AVP	
WOT-04-009-001	<ul style="list-style-type: none"> WOT N&M (2011) <i>Jaarrapportage 2010</i>. WOT-04-005 – <i>M-AVP</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument 233 Hinssen, P.J.W. (2011), <i>Werkprogramma 2012-2014</i>. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Wageningen, WOT N&M, WOt-interne notitie 14
WOT-04-009-012	<ul style="list-style-type: none"> Randen, Y. van, H.L.E. de Groot & L.A.E. Vullings (2011) <i>Monitor Agenda Vitaal Platteland vastgelegd: Ontwerp en implementatie van een generieke beleidsmonitor</i>, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 252.

BAPS-code	Overige resultaten
Overzicht overige resultaten WOT-IN	
WOT-04-009-009	<u>Rapportage</u> Nationaal rapport Bonn Conventie (CMS) 1-6-2011 Nationaal rapport ASCOBANS 31-3-2011 Nationaal rapport AEWA 15-01-2012 Derogatierapport Bern Conventie 31-12-2011 Nationaal rapport Ramsar 30-9-2011 Lijst van Wetlands: Ramsar Information Sheets (RIS) 2011 Derogatierapport CITES 15-6-2011 Derogatierapport CITES 15-6-2011 Nationaal rapport Vogelrichtlijn dec 2013 Derogatierapport Vogelrichtlijn 30-9-2011 Derogatierapport Habitatrichtlijn 30-9-2011 Natura 2000 Standaardgegevensformulier 2011
WOT-04-009-014	<ul style="list-style-type: none"> EXCEL-database aangeleverd met up-to-date ecologische informatie (over soorten en

	habitattypen) van alle 73 Natura 2000-gebieden die op dat moment zijn aangewezen
WOT-04-009-017	<ul style="list-style-type: none"> • Exceltabellen met vergelijking te monitoren kenmerken voor structuur en functie van habitattypen per beheertype
WOT-04-009-021	<ul style="list-style-type: none"> • BRASSEUR, S., T. BORCHARDT, R. CZECK, L. F. JENSEN, A. G. JØRGENSEN, P. KÖRBER, S. RAMDOHR, U. SIEBERT and J. TEILMANN. 2011a. Trilateral Seal Expert Group (TSEG) Aerial Surveys of Harbour Seals in the Wadden Sea in 2011: - Solid increases in total number as well as pups. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven. http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/seals2011.html • BRASSEUR, S. M. J. M., P. J. H. REUNDERS, T. BORCHARDT, U. SIEBERT, M. STEDE, S. RAMDOHR, L. F. JENSEN, J. TEILMAN and J. TOUGAARD. 2011b. Trilateral Seal Expert Group (TSEG). Aerial surveys of grey seals in the Wadden Sea in 2010-2011: Continued growth, through birth and immigration. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/Grey Seals/greyseals2011.html.
WOT-04-009-034.04	<ul style="list-style-type: none"> • Het resultaat bestaat uit de ingevulde Annex B en D van de Habitatrichtlijnrapportage artikel 17 voor juni 2013. • Er is in 2011 een start gemaakt met dit project, Er is een uitgebreid projectplan opgesteld met deelprojecten. Er is bovendien al een start gemaakt met het testen van de reporting tool en range tool
WOT-04-009-019	<ul style="list-style-type: none"> • A. Meijboom (2011) <i>stand van zaken onderzoek in 2011 en planning voor 2012</i>. Overleg Wadden-Unit EL&I, presentatie
WOT-04-009-020	<ul style="list-style-type: none"> • Symposium Sandy Solutions – Leeuwarden (17/3/2011). Presentatie K. Dijkema is ook als publicatie verschenen (zie boven) • TMAP Salt marsh Workshop -Neuwerk (19-21/9/2011). Presentatie W. van Duin & K. Dijkema: Long-term monitoring in the Wadden Sea (WOT and more) • OBN deskundigen team Duin- en Kustlandschap, Workshop Kwelderontwikkeling - Amsterdam (2/11/2011). Presentatie W. van Duin & K. Dijkema: De vastelandskwelders van de Waddenzee, Sleutelfactoren, kansen, knelpunten en mogelijke toekomstscenario's. • Vergadering Werkgroep en Stuurgroep Kwelderwerken (resp. 19/10 en 12/12) waarin onder meer de bespreking van het jaarverslag Kwelderwerken.
WOT-04-009-023	<ul style="list-style-type: none"> • André Meijboom (2011) <i>Stand van zaken onderzoek 2011 en planning voor 2012</i>. Presentatie bij Overleg Wadden-unit EL&I
Overzicht overige resultaten Beleidsadviesing door deelname aan wetenschappelijke committees en Antartica-onderzoek	
WOT-04-009-003	<p><u><i>Published posters/presentations and meeting documents etc 2011</i></u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Flores, H.; Atkinson, A.S.; Bravo Rebolledo, E.; Cirelli, V.; Cuzin-Roudy, J.; Fielding, S.; Van Franeker, J.A.; Groeneveld, J.J.; Haraldsson, M.; Kawaguchi, S.; Krafft, B.A.; Lombana, A.; Marschoff, E.; Meyer, B.; Milinevsky, G.; Nicol, S.; Pakhomov, E.A.; Van de Putte, A.P.; Reiss, C.; Rombolá, E.; Schmidt, K.; Siegel, V.; Tarling, G.; Teschke, M.; Tonkes, H.; Toullec, J.-Y.; Trathan, P.N.; Tremblay, N.; Werner, R.; & Werner, T. 2011. Antarctic Krill and climate change. CCAMLR WG-EMM-11/16 (Busan, Korea). CCAMLR, Hobart, 26pp http://www.ccamlr.org/prm/sc/emm11/docs/emm-11-16.pdf • Flores H.; Atkinson A.S.; Bravo Rebolledo E.; Cirelli V.; Cuzin-Roudy J.; Fielding S.; van Franeker J.; Groeneveld J.J.; Haraldsson M.; Kawaguchi S.; Krafft B.A.; Lombana A.; Marschoff E.; Meyer, B.; Milinevsky G.; Nicol S.; Pakhomov E.A.; Van de Putte A.P.; Reiss C.; Rombolá E.; Schmidt K.; Siegel V.; Tarling G.A.; Teschke M.; Tonkes H.; Toullec J.-Y.; Trathan P.N.; Tremblay N.; Werner R.; & Werner T. 2011. Antarctic krill and climate change (submitted by the Delegation of the European Union). SC-CAMLR-XXX/BG/3. CCAMLR Secretariat, Hobart. 23pp http://www.ccamlr.org/prm/sc/mem11/eng/SC_eng_docs/sc-xxx-bg-03.pdf • Er is een ruime hoeveelheid publicaties verschenen en persaandacht geweest voor het IMARES onderzoek aan het eten van plastic door zeevogels. Eerdere Antarctische onderzoeks-resultaten spelen daarin mede een rol. Lijst van producten op verzoek

	<p>leverbaar. Zie ook: www.imares.wur.nl/UK/research/dossiers/plastic/</p> <p><i>Not authored but involved</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Harris, C.M.; Carr, R.; Lorenz, K.; & Jones, S. 2011. Important Bird Areas in Antarctica: Antarctic Peninsula, South Shetland Islands, South Orkney Islands - Final Report.. Prepared for BirdLife International and the Polar Regions Unit of the UK Foreign & Commonwealth Office. Environmental Research & Assessment Ltd., Cambridge. 226pp.. • O'Brien, C.; Virtue, P.; Kawaguchi, S.; & Nichols, P.D. 2011. Aspects of krill growth and condition during late winter - early spring off East Antarctica(110-130°E). Deep-Sea Research II 58: 1211-1221. <p><u>IMARES webdossier Antarctica</u> www.imares.wur.nl/UK/research/dossiers/antarctica/</p>
WOT-04-009-004	<ul style="list-style-type: none"> • IWC Scientific Committee annual report. 2011. http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SCRepFiles2011/63-Rep1-with%20covers.pdf • Scheidat, M. & Debrot, D. (2011) <i>Report of the Scientific Committee Meeting of the International Whaling Commission 2011</i> • Scheidat M. (2011) The Netherlands. <i>Progress report on cetacean research, May 2010 to May 2011, with statistical data for the calendar year 2010</i>. Presented at the International Whaling Commission Scientific Committee meeting in Tromso, Norway SC/63/ProgRepNetherlands. (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/2011progreports/SC-63-ProgRepNetherlands.pdf) • Scheidat, M., M. van den Heuvel-Greve & S. Geelhoed (The Netherlands). 2011. <i>Observers' report on the 17th and 18th meeting of the advisory committee to the agreement on small cetaceans of the Baltic and North Seas</i> (ASCOBANS) • Castro, C., Alcorta, B., Allen, J., Caceres, C., Forestell, P., Kaufman, G., Mattila, D., Pacheco, A.S., Robbins, J., Santillan, L., Scheidat, M., Silva, S. and Tagarino, A. (2011) <i>Comparison of the humpback whale catalogues between Ecuador, Peru and American Samoa. Evidence of the enlargement of the Breeding Stock G to Peru</i>. Presented at the International Whaling Commission Scientific Committee meeting in Tromso, Norway SC/63/SH19. (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SC63docs/SC-63-SH19.pdf) • Debrot, A.O., R.H. Witte, M. Scheidat (2011) <i>The marine mammals of the Dutch Caribbean: a comparison between EEZ sectors, contrasts and concerns</i>. Presented at the International Whaling Commission Scientific Committee meeting in Tromso, Norway SC/63/E9. (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SC63docs/SC-63-E9.pdf) • Williams, R, A. Brierley, A. Friedlaender, N. Kelly, K.H. Kock, L. Lehnert, T. Maksym, J. Roberts, M. Scheidat, U. Siebert (2011) <i>Density of Antarctic minke whales in Weddell Sea from helicopter survey data</i>. Presented at the International Whaling Commission Scientific A. Committee meeting in Tromso, Norway. SC/63/IA14 (temporarily available at http://iwcoffice.org/_documents/sci_com/SC63docs/SC-63-IA14.pdf)
WOT-04-009-005	<ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijkse rapportage over de zittingen van het AC en elke 3 jaar over de Meeting of Parties • Interim rapportages over de stuurgroep "ASCOBANS North Sea Harbour porpoise Conservation Plan" • Report of the 18th Meeting of the Advisory Committee (AC18). 2011. UN Campus, Bonn, Germany, 4-6 May 2011. available at: http://www.ascobans.org/pdf/ac18/ASCOBANS_AC18_Report_inclAnnexes.pdf • Scheidat, M. & S. Geelhoed (2011) <i>Annual National Report Netherlands. Annual National Reports 2010. 18th ASCOBANS Advisory Committee Meeting</i>. UN Campus, Bonn, Germany, 4-5 May 2011. AC18/Doc.2-07. • Hassani, S. <i>et al.</i> (2011) <i>Report of the North Sea Group. Priorities in the Implementation of the Triennium Work Plan (2010-2012). ASCOBANS Conservation Plan for Harbour Porpoises in the North Sea</i>. UN Campus, Bonn, Germany, 4-5 May

	2011. AC18/Doc.4-05. available at: http://www.ascobans.org/pdf/ac18/AC18_4-05_ReportNorthSeaGroup.pdf
WOT-04-009-006	<ul style="list-style-type: none"> • BRASSEUR, S., T. BORCHARDT, R. CZECK, L. F. JENSEN, A. G. JØRGENSEN, P. KÖRBER, S. RAMDOHR, U. SIEBERT and J. TEILMANN. 2011a. Trilateral Seal Expert Group (TSEG) Aerial Surveys of Harbour Seals in the Wadden Sea in 2011: - Solid increases in total number as well as pups. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven. http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/seals2011.html • BRASSEUR, S. M. J. M., P. J. H. REIJNDERS, T. BORCHARDT, U. SIEBERT, M. STEDE, S. RAMDOHR, L. F. JENSEN, J. TEILMAN and J. TOUGAARD. 2011b. Trilateral Seal Expert Group (TSEG). Aerial surveys of grey seals in the Wadden Sea in 2010-2011: Continued growth, through birth and immigration. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/Grey Seals/greyseals2011.html.
Overzicht overage resultaten Monitor AVP	
WOT-04-009-002	<ul style="list-style-type: none"> • Bijdrage op instructiedag • ILG rapportage, de figuren en tabellen voor de Tweede kamer reactie ILG en Grootproject EHS • Lijst met aanpassingen voor invoermodule 2011 • Support gebruik invoermodule • Resultaten van de enquête voor de invoerders van de provincie • Lijst met vragen van de invoerders en antwoorden van de helpdesk
WOT-04-009-012	<ul style="list-style-type: none"> • Invoermodule 2010 • Leesversie invoermodule 2010 • beheer website, applicatie en database • Technische documentatie • afhandeling technische vragen van helpdesk <p>De website is bereikbaar via http://mavp.cgi-systems.nl/. Hier staan ook de cijfers van 2010 op</p>

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2009

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOT-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

- 2009
- 126 *Kamphorst, D.A.* Keuzes in het internationale biodiversiteitsbeleid: Verkenning van de beleidstheorie achter de internationale aspecten van het Beleidsprogramma Biodiversiteit (2008-2011)
- 127 *Dirkx, G.H.P. & F.J.P. van den Bosch.* Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten
- 128 *Loeb, R. & P.F.M. Verdonschot.* Complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren
- 129 *Kruit, J. & P.M. Veer.* Herfotografie van landschappen: Landschapsfoto's van de 'Collectie de Boer' als uitgangspunt voor het in beeld brengen van ontwikkelingen in het landschap in de periode 1976-2008
- 130 *Oenema, O., A. Smit & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Landelijk Gebied; werkwijze en eerste resultaten
- 131 *Agricola, H.J.A.J. van Strien, J.A. Boone, M.A. Dolman, C.M. Goossen, S. de Vries, N.Y. van der Wulp, L.M.G. Groenemeijer, W.F. Lukey & R.J. van Til.* Achtergrond-document Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 132 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-001 – Koepel
- 133 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 134 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 135 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-005 – M-AVP
- 136 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 137 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie
- 138 *Jong de, J.J., J. van Os & R.A. Smidt.* Inventarisatie en beheerskosten van landschapselementen
- 139 *Dirkx, G.H.P., R.W. Verburg & P. van der Wielen.* Tegenkrachten Natuur. Korte verkenning van de weerstand tegen aankopen van landbouwgrond voor natuur
- 140 *Annual reports for 2008: Programme WOT-04*
- 141 *Vullings, L.A.E., C. Blok, G. Vonk, M. van Heusden, A. Huismans, J.M. van Linge, S. Keijzer, J. Oldengarm & J.D. Bulens.* Omgaan met digitale nationale beleidskaarten
- 142 *Vreke, J.A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk, M. Pleijte, P.H. Kersten & F.J.P. van den Bosch.* Maatlat Government – Governance
- 143 *Gerritsen, A.L., R.P. Kranendonk, J. Vreke, F.J.P. van den Bosch & M. Pleijte.* Verdrogingsbestrijding in het tijdperk van het Investeringsbudget Landelijk Gebied. Een verslag van casuonderzoek in de provincies Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland
- 144 *Luesink, H.H., P.W. Blokland, M.W. Hoogeveen & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 2006 en 2007
- 145 *Bakker de, H.C.M. & C.S.A. van Koppen.* Draagvlakonderzoek in de steigers. Een voorstudie naar indicatoren om maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap te meten
- 146 *Goossen, C.M.,* Monitoring recreatiegedrag van Nederlanders in landelijke gebieden. Jaar 2006/2007
- 147 *Hoefs, R.M.A., J. van Os & T.J.A. Gies.* Kavelruil en Landschap. Een korte verkenning naar ruimtelijke effecten van kavelruil
- 148 *Klok, T.L., R. Hille Ris Lambers, P. de Vries, J.E. Tamis & J.W.M. Wijsman.* Quick scan model instruments for marine biodiversity policy
- 149 *Spruijt, J., P. Spoorenberg & R. Schreuder.* Milieueffectiviteit en kosten van maatregelen gewasbescherming
- 150 *Ehlert, P.A.I. (rapporteur).* Advies Bemonstering bodem voor differentiatie van fosfaatgebruiksnormen
- 151 *Wulp van der, N.Y.* Storende elementen in het landschap: welke, waar en voor wie? Bijlage bij WOT-paper 1 – Krassen op het landschap
- 152 *Oltmer, K., K.H.M. van Bommel, J. Clement, J.J. de Jong, D.P. Rudrum & E.P.A.G. Schouwenberg.* Kosten voor habitattypen in Natura 2000-gebieden. Toepassing van de methode Kosteneffectiviteit natuurbeleid
- 153 *Adrichem van, M.H.C., F.G. Wortelboer & G.W.W. Wamelink (2010).* MOVE. Model for terrestrial Vegetation. Version 4.0
- 154 *Wamelink, G.W.W., R.M. Winkler & F.G. Wortelboer.* User documentation MOVE4 v 1.0
- 155 *Gies de, T.J.A., L.J.J. Jeurissen, I. Staritsky & A. Bleeker.* Leefomgevingsindicatoren Landelijk gebied. Inventarisatie naar stand van zaken over geurhinder, lichthinder en fijn stof
- 156 *Tamminga, S., A.W. Jongbloed, P. Bikker, L. Sebek, C. van Bruggen & O. Oenema.* Actualisatie excretiecijfers landbouwhuisdieren voor forfaits regeling Meststoffenwet
- 157 *Van der Salm, C., L. Boumans, G.B.M. Heuvelink & T.C. van Leeuwen.* Protocol voor validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE op meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid
- 158 *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer. Een vergelijking van Programma Beheer met de soorten en habitats van Natura 2000
- 159 *Gerritsen, A.L., D.A. Kamphorst, T.A. Selnes, M. van Veen, F.J.P. van den Bosch, L. van den Broek, M.E.A. Broekmeyer, J.L.M. Donders, R.J. Fontein, S. van Tol, G.W.W. Wamelink & P. van der Wielen.* Dilemma's en barrières in de praktijk van het natuur- en landschapsbeleid; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 160 *Fontein R.J., T.A. de Boer, B. Breman, C.M. Goossen, R.J.H.G. Henkens, J. Luttkik & S. de Vries.* Relatie recreatie en natuur; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 161 *Deneer, J.W. & R. Kruijne. (2010).* Atmosferische depositie van gewasbeschermingsmiddelen. Een verkenning van de literatuur verschenen na 2003
- 162 *Verburg, R.W., M.E. Sanders, G.H.P. Dirkx, B. de Knecht & J.W. Kuhlman.* Natuur, landschap en landelijk gebied. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 163 *Doorn van, A.M. & M.P.C.P. Paulissen.* Natuurgericht milieubeleid voor Natura 2000-gebieden in Europees perspectief: een verkenning
- 164 *Smidt, R.A., J. van Os & I. Staritsky.* Samenstellen van landelijke kaarten met landschapselementen, grondeigendom en beheer. Technisch achtergronddocument bij de opgeleverde bestanden
- 165 *Pouwels, R., R.P.B. Foppen, M.F. Wallis de Vries, R. Jochem, M.J.S.M. Reijnen & A. van Kleunen.* Verkenning LARCH: omgaan met kwaliteit binnen ecologische netwerken
- 166 *Born van den, G.J., H.H. Luesink, H.A.C. Verkerk, H.J. Mulder, J.N. Bosma, M.J.C. de Bode & O. Oenema.* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen, versie 2009
- 167 *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet- Versie 2.1
- 168 *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, A. Karbauskas & P. Roza.* De vermaatschappelijking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Een inventarisatie van visies in Brussel en diverse EU-lidstaten
- 169 *Vreke, J. & I.E. Salverda.* Kwaliteit leefomgeving en stedelijk groen

- 170 *Hengsdijk, H. & J.W.A. Langeveld.* Yield trends and yield gap analysis of major crops in the World
- 171 *Horst, M.M.S. ter & J.G. Groenwold.* Tool to determine the coefficient of variation of DegT50 values of plant protection products in water-sediment systems for different values of the sorption coefficient
- 172 *Boons-Prins, E., P. Leffelaar, L. Bouman & E. Stehfest (2010)* Grassland simulation with the LPJmL model
- 173 *Smit, A., O. Oenema & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Kwaliteit Landelijk Gebied
- 2010
- 174 *Boer de, S., M.J. Bogaardt, P.H. Kersten, F.H. Kistenkas, M.G.G. Neven & M. van der Zouwen.* Zoektocht naar nationale beleidsruimte in de EU-richtlijnen voor het milieu- en natuurbeleid. Een vergelijking van de implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn in Nederland, Engeland en Noordrijn-Westfalen
- 175 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-001 – Koepel
- 176 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 177 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 178 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-005 – M-AVP
- 179 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 180 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie
- 181 *Annual reports for 2009:* Programme WOT-04
- 182 *Oenema, O., P. Bikker, J. van Harn, E.A.A. Smolders, L.B. Sebek, M. van den Berg, E. Stehfest & H. Westhoek.* Quickscan opbrengsten en efficiëntie in de gangbare en biologische akkerbouw, melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij. Deelstudie van project 'Duurzame Eiwitvoorziening'
- 183 *Smits, M.J.W., N.B.P. Polman & J. Westerink.* Uitbreidingsmogelijkheden voor groene en blauwe diensten in Nederland; Ervaringen uit het buitenland
- 184 *Dirkx, G.H.P. (red.).* Quick responsefunctie 2009. Verslag van de werkzaamheden
- 185 *Kuhlman, J.W., J. Lujit, J. van Dijk, A.D. Schouten & M.J. Voskuilen.* Grondprijskaarten 1998-2008
- 186 *Slangen, L.H.G., R.A. Jongeneel, N.B.P. Polman, E. Lianouridis, H. Leneman & M.P.W. Sonneveld.* Rol en betekenis van commissies voor gebiedsgericht beleid
- 187 *Temme, A.J.A.M. & P.H. Verburg.* Modelling of intensive and extensive farming in CLUE
- 188 *Vreke, J.* Financieringsconstructies voor landschap
- 189 *Slangen, L.H.G.* Economische concepten voor beleidsanalyse van milieu, natuur en landschap
- 190 *Knotters, M., G.B.M. Heuvelink, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort.* A disposition of interpolation techniques
- 191 *Hoogeveen, M.W., P.W. Blokland, H. van Kernebeek, H.H. Luesink & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 1990 en 2005-2008
- 192 *Beekman, V., A. Pronk & A. de Smet.* De consumptie van dierlijke producten. Ontwikkeling, determinanten, actoren en interventies.
- 193 *Polman, N.B.P., L.H.G. Slangen, A.T. de Blaey, J. Vader & J. van Dijk.* Baten van de EHS; De locatie van recreatiebedrijven
- 194 *Veeneklaas, F.R. & J. Vader.* Demografie in de Natuurverkenning 2011; Bijlage bij WOT-paper 3
- 195 *Wascher, D.M., M. van Eupen, C.A. Mûcher & I.R. Geijzendorffer.* Biodiversity of European Agricultural landscapes. Enhancing a High Nature Value Farmland Indicator
- 196 *Apeldoorn van, R.C., I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff, R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij.* Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering
- 197 *Brus, D.J., R. Vasat, G. B. M. Heuvelink, M. Knotters, F. de Vries & D. J. J. Walvoort.* Towards a Soil Information System with quantified accuracy: A prototype for mapping continuous soil properties
- 198 *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen, m.m.v. M.H. Borgstein, E.J. Bos & P. van der Wielen.* Verantwoording van de methodiek Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 199 *Bos, E.J. & M.H. Borgstein.* Monitoring Gesloten voer-mest kringlopen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 200 *Kennismarkt 27 april 2010;* Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten Planbureau voor de Leefomgeving
- 201 *Wielen van der, P.* Monitoring Integrale duurzame stallen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 202 *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen.* Monitoring Functionele agrobiodiversiteit. Achtergrond-document bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 203 *Jongeneel, R.A. & L. Ge.* Farmers' behavior and the provision of public goods: Towards an analytical framework
- 204 *Vries, S. de, M.H.G. Custers & J. Boers.* Storende elementen in beeld; de impact van menselijke artefacten op de landschapsbeleving nader onderzocht
- 205 *Vader, J. J.L.M. Donders & H.W.B. Bredenoord.* Zicht op natuur- en landschapsorganisaties; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 206 *Jongeneel, R.A., L.H.G. Slangen & N.B.P. Polman.* Groene en blauwe diensten; Een raamwerk voor de analyse van doelen, maatregelen en instrumenten
- 207 *Letourneau, A.P. P.H. Verburg & E. Stehfest.* Global change of land use systems; IMAGE: a new land allocation module
- 208 *Heer, M. de.* Het Park van de Toekomst. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 209 *Knotters, M., J. Lahr, A.M. van Oosten-Siedlecka & P.F.M. Verdonschot.* Aggregation of ecological indicators for mapping aquatic nature quality. Overview of existing methods and case studies
- 210 *Verdonschot, P.F.M. & A.M. van Oosten-Siedlecka.* Graadmeters Aquatische natuur. Analyse gegevenskwaliteit Limnodata
- 211 *Linderhof, V.G.M. & H. Leneman.* Quickscan kosteneffectiviteitsanalyse aquatische natuur
- 212 *Leneman, H., V.G.M. Linderhof & R. Michels.* Mogelijkheden voor het inbrengen van informatie uit de 'KRW database' in de 'KE database'
- 213 *Schrijver, R.A.M., A. Corporaal, W.A. Ozinga & D. Rudrum.* Kosteneffectieve natuur in landbouwgebieden; Methode om effecten van maatregelen voor de verhoging van biodiversiteit in landbouwgebieden te bepalen, een test in twee gebieden in Noordoost-Twente en West-Zeeuws-Vlaanderen
- 214 *Hoogland, T., R.H. Kemmers, D.G. Cirkel & J. Hunink.* Standplaatsfactoren afgeleid van hydrologische model uitkomsten; Methode-ontwikkeling en toetsing in het Drentse Aa-gebied
- 215 *Agricola, H.J., R.M.A. Hoefs, A.M. van Doorn, R.A. Smidt & J. van Os.* Landschappelijke effecten van ontwikkelingen in de landbouw
- 216 *Kramer, H., J. Oldengarm & L.F.S. Roupioz.* Nederland is groener dan kaarten laten zien; Mogelijkheden om 'groen' beter te inventariseren en monitoren met de automatische classificatie van digitale luchtfoto's
- 217 *Raffe, J.K. van, J.J. de Jong & G.W.W. Wamelink (2011).* Kostenmodule Natuurplanner; functioneel ontwerp en software-validatie
- 218 *Hazeu, G.W., Kramer, H., J. Clement & W.P. Daamen (2011).* Basiskaart Natuur 1990rev
- 219 *Boer, T.A. de.* Waardering en recreatief gebruik van Nationale Landschappen door haar bewoners
- 220 *Leneman, H., A.D. Schouten & R.W. Verburg.* Varianten van natuurbeleid: voorbereidende kostenberekeningen; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 221 *Knegt, B. de, J. Clement, P.W. Goedhart, H. Sierdsema, Chr. van Swaay & P. Wiersma.* Natuurkwaliteit van het agrarisch gebied
- 2011

- 222 *Kamphorst, D.A. & M.M.P. van Oorschot.* Kansen en barrières voor verduurzaming van houtketens
- 223 *Salm, C. van der & O.F. Schoumans.* Langetermijneffecten van verminderde fosfaatgiften
- 224 *Bikker, P., M.M. van Krimpen & G.J. Remmelink.* Stikstofverteerbaarheid in voeders voor landbouwhuisdieren; Berekeningen voor de TAN-excretie
- 225 *M.E. Sanders & A.L. Gerritsen (red.).* Het biodiversiteitsbeleid in Nederland werkt. Achtergronddocument bij Balans van de Leefomgeving 2010
- 226 *Bogaart, P.W., G.A.K. van Voorn & L.M.W. Akkermans.* Evenwichtsanalyse modelcomplexiteit; een verkennende studie
- 227 *Kleunen A. van, K. Koffijberg, P. de Boer, J. Nienhuis, C.J. Camphuysen, H. Schekkerman, K.H. Oosterbeek, M.L. de Jong, B. Ens & C.J. Smit (2010).* Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2007 en 2008
- 228 *Salm, C. van der, L.J.M. Boumans, D.J. Brus, B. Kempen & T.C. van Leeuwen.* Validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE met meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid (LMM) en de Landelijke Steekproef Kaartenheden (LSK).
- 229 *Dijkema, K.S., W.E. van Duin, E.M. Dijkman, A. Nicolai, H. Jongerijs, H. Keegstra, L. van Egmond, H.J. Venema & J.J. Jongsma.* Vijftig jaar monitoring en beheer van de Friese en Groninger kwelderwerken: 1960-2009
- 230 *Jaarrapportage 2010.* WOT-04-001 – Koepel
- 231 *Jaarrapportage 2010.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 232 *Jaarrapportage 2010.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 233 *Jaarrapportage 2010.* WOT-04-005 – M-AVP
- 234 *Jaarrapportage 2010.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 235 *Jaarrapportage 2010.* WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie
- 236 *Arnouts, R.C.M. & F.H. Kistenkas.* Nederland op slot door Natura 2000: de discussie ontrafeld; Bijlage bij WOT-paper 7 – De deur klemt
- 237 *Harms, B. & M.M.M. Overbeek.* Bedrijven aan de slag met natuur en landschap; relaties tussen bedrijven en natuurorganisaties. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 238 *Agricola, H.J. & L.A.E. Vullings.* De stand van het platteland 2010. Monitor Agenda Vitaal Platteland; Rapportage Midterm meting Effectindicatoren
- 239 *Klijn, J.A.* Wisselend getij. Omgang met en beleid voor natuur en landschap in verleden en heden; een essayistische beschouwing. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 240 *Corporaal, A., T. Denters, H.F. van Dobben, S.M. Hennekens, A. Klimkowska, W.A. Ozinga, J.H.J. Schaminée & R.A.M. Schrijver.* Stenoeciteit van de Nederlandse flora. Een nieuwe parameter op grond van ecologische amplitudo's van de Nederlandse plantensoorten en toepassingsmogelijkheden
- 241 *Wamelink, G.W.W., R. Jochem, J. van der Greff, C. Grashof-Bokdam, R.M.A. Wegman, G.J. Franke & A.H. Prins.* Het plantendispersiemodel DIMO. Ter verbetering van de modellering in de Natuurplanner (werktitel)
- 242 *Klimkowska, A., M.H.C. van Adrichem, J.A.M. Jansen & G.W.W. Wamelink.* Bruikbaarheid van WNK-monitoringgegevens voor EC-rapportage voor Natura 2000-gebieden. Eerste fase
- 243 *Goossen, C.M., R.J. Fontein, J.L.M. Donders & R.C.M. Arnouts.* Mass Movement naar recreatieve gebieden; Overzicht van methoden om bezoekersaantallen te meten
- 244 *Spruijt, J., P.M. Spoorenberg, J.A.J.M. Rovers, J.J. Slabbekoorn, S.A.M. de Kool, M.E.T. Vlaswinkel, B. Heijne, J.A. Hiemstra, F. Nouwens & B.J. van der Sluis.* Milieueffecten van maatregelen gewasbescherming
- 245 *Walker, A.N. & G.B. Wolfjer.* Forestry in the Magnet model.
- 246 *Hoefnagel, E.W.J., F.C. Buisman, J.A.E. van Oostenbrugge & B.I. de Vos.* Een duurzame toekomst voor de Nederlandse visserij. Toekomstscenario's 2040
- 247 *Buurma, J.S. & S.R.M. Janssens.* Het koor van adviseurs verdient een dirigent. Over kennisverspreiding rond phytophthora in aardappelen
- 248 *Verburg, R.W., A.L. Gerritsen & W. Nieuwenhuizen.* Natuur meekoppelen in ruimtelijke ontwikkeling: een analyse van sturingsstrategieën voor de Natuurverkenning. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 249 *Kooten, T. van & C. Klok.* The Mackinson-Daskalov North Sea EcoSpace model as a simulation tool for spatial planning scenarios
- 250 *Bruggen van, C., C.M. Groenestein, B.J. de Haan, M.W. Hoogeveen, J.F.M. Huijsmans, S.M. van der Sluis & G.L. Velthof.* Ammoniakemissie uit dierlijke mest en kunstmest 1990-2008. Berekeningen met het Nationaal Emissiemodel voor Ammoniak (NEMA)
- 251 *Bruggen van, C., C.M. Groenestein, B.J. de Haan, M.W. Hoogeveen, J.F.M. Huijsmans, S.M. van der Sluis & G.L. Velthof.* Ammoniakemissie uit dierlijke mest en kunstmest in 2009. Berekeningen met het Nationaal Emissiemodel voor Ammoniak (NEMA)
- 252 *Randen van, Y., H.L.E. de Groot & L.A.E. Vullings.* Monitor Agenda Vitaal Platteland vastgelegd. Ontwerp en implementatie van een generieke beleidsmonitor
- 253 *Agricola, H.J., R. Reijnen, J.A. Boone, M.A. Dolman, C.M. Goossen, S. de Vries, J. Roos-Klein Lankhorst, L.M.G. Groenemeijer & S.L. Deijl.* Achtergronddocument Midterm meting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 254 *Buiteveld, J. S.J. Hiemstra & B. ten Brink.* Modelling global agrobiodiversity. A fuzzy cognitive mapping approach
- 255 *Hal van R., O.G. Bos & R.G. Jak.* Noordzee: systeemodynamiek, klimaatverandering, natuurtypen en benthos. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 256 *Teal, L.R.* The North Sea fish community: past, present and future. Background document for the 2011 National Nature Outlook
- 257 *Leopold, M.F., R.S.A. van Bemmelen & S.C.V. Geelhoed.* Zeevogels op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 258 *Geelhoed, S.C.V. & T. van Polanen Petel.* Zeezoogdieren op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 259 *Kuijs, E.K.M. & J. Steenberg.* Zoet-zoutovergangen in Nederland; stand van zaken en kansen voor de toekomst. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 260 *Baptist, M.J.* Zachte kustverdediging in Nederland; scenario's voor 2040. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 261 *Wiersinga, W.A., R. van Hal, R.G. Jak & F.J. Quirjns.* Duurzame kottervisserij op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 262 *Wal J.T. van der & W.A. Wiersinga.* Ruimtegebruik op de Noordzee en de trends tot 2040. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 263 *Wiersinga, W.A. J.T. van der Wal, R.G. Jak & M.J. Baptist.* Vier kijkrichtingen voor de mariene natuur in 2040. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 264 *Bolman, B.C. & D.G. Goldsborough.* Marine Governance. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 265 *Bannink, A.* Methane emissions from enteric fermentation in dairy cows, 1990-2008; Background document on the calculation method and uncertainty analysis for the Dutch National Inventory Report on Greenhouse Gas Emissions
- 266 *Wyngaert, I.J.J. van den, P.J. Kuikman, J.P. Lesschen, C.C. Verwer & H.H.J. Vreuls.* LULUCF values under the Kyoto Protocol; Background document in preparation of the National Inventory Report 2011 (reporting year 2009)
- 267 *Helming, J.F.M. & I.J. Terluin.* Scenarios for a cap beyond 2013; implications for EU27 agriculture and the cap budget.
- 268 *Wolfjer, G.B.* Meat consumption, production and land use. Model implementation and scenarios.
- 269 *Knegt, B. de, M. van Eupen, A. van Hinsberg, R. Pouwels, M.S.J.M. Reijnen, S. de Vries, W.G.M. van der Bilt & S. van Tol.* Ecologische en recreatieve beoordeling van

- toekomstscenario's van natuur op het land. Achtergrond-document bij Natuurverkenning 2011.
- 270** *Bos, J.F.F.P., M.J.W. Smits, R.A.M Schrijver & R.W. van der Meer.* Gebiedsstudies naar effecten van vergroening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid op bedrijfseconomie en inpassing van agrarisch natuurbeheer.
- 271** *Donders, J., J. Luttk, M. Goossen, F. Veeneklaas, J. Vreke & T. Weijsschede.* Waar gaat dat heen? Recreatiemotieven, landschapskwaliteit en de oudere wandelaar. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011.
- 272** *Voom G.A.K. van & D.J.J. Walvoort.* Evaluation of an evaluation list for model complexity.
- 273** *Heide, C.M. van der & F.J. Sijtsma.* Maatschappelijke waardering van ecosysteemdiensten; een handreiking voor publieke besluitvorming. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 274** *Overbeek c.s.*
- 275** *Os, J. van; T.J.A. Gies; H.S.D. Naeff; L.J.J Jeurissen.* Emissieregistratie van landbouwbedrijven; verbeteringen met behulp van het Geografisch Informatiesysteem Agrarische Bedrijven.
- 276** *Walsum, P.E.V. van & A.A. Veldhuizen.* MetaSWAP_V7_2_0; Rapportage van activiteiten ten behoeve van certificering met Status A.
- 277** *Kooten T. van & S.T. Glorius.* Modeling the future of het North Sea. An evaluation of quantitative tools available to explore policy, space use and planning options.
- 280** *Kistenkas, F.H. & W. Nieuwenhuizen.* Rechtsontwikkelingen landschapsbeleid: landschapsrecht in wording. Bijlage bij WOt-paper 12 – 'Recht versus beleid'
- 281** *Meeuwssen, H.A.M. & R. Jochem.* Openheid van het landschap; Berekeningen met het model ViewScape.
- 282** *Dobben, H.F. van.* Naar eenvoudige dosis-effectrelaties tussen natuur en milieucondities; een toetsing van de mogelijkheden van de Natuurplanner.
- 283** *Gaaff, A.* Raming van de budgetten voor natuur op langere termijn; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011.
- 2012**
- 289** *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-001 – Koepel
- 290** *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-008 – Agromilieu
- 291** *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-009 – Natuur, Landschap en Platteland (NLP)
- 292** *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-010 – Balans van de Leefomgeving
- 293** *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-011 – Natuurverkenning